

DUURZAME ASPECTEN IN DE CULTURELE SECTOR

In opdracht van Ecofest

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt het pitchdossier 'duurzame aspecten in de culturele sector' dat geschreven werd in het kader van mijn afstudeerproject binnen de opleiding Event & Experience aan Thomas More Mechelen. Ik, Lotte Teughels, voerde gedurende enkele weken onderzoek naar hoe duurzaam de Europese en Belgische cultuursector reeds is.

Het was heel interessant om meer te weten te komen over de innovaties op gebied van duurzaamheid en cultuur in Europa. Omwille van het coronavirus was het niet altijd evident om in contact te komen met musea en andere culturele organisaties. Graag wil ik dan ook iedereen bedanken die mij geholpen heeft door het geven van informatie rond hun duurzaamheidsbeleid.

In het bijzonder wil ik mijn docent Lut Goovaerts, mijn opdrachtgevers Indra van de Ven en Stijn Lambert van Ecofest, en Eva Peeters van Greentrack Gent bedanken voor hun hulp en feedback tijdens dit project.

Met dit pitchdossier hoop ik mijn opdrachtgever Ecofest meer inzicht te kunnen geven in de duurzame aspecten in de culturele sector en daarnaast culturele organisaties op weg te helpen naar een duurzamere toekomst.

Veel leesplezier!

Lotte Teughels

Juni 2020

Inhoudstafel

Inleiding	4
1. Deskresearch	5
1.1 Initiatieven en organisaties	5
1.1.1 The Sustainable Development Goals	5
1.1.2 Network of European Museum Organisations	5
1.1.3 Het Europees Museumforum	6
1.1.4 Iberdrola	6
1.1.5 BREEAM-NL	8
1.1.6 Stichting Verduurzaming Musea	8
1.1.7 MVO Vlaanderen	9
1.1.8 Greentrack Gent	9
1.2 Duurzaamheid in de Europese culturele sector	11
1.2.1 Haltia - The Finnish Nature Centre (Finland)	11
1.2.2 Van Gogh Museum - Amsterdam (Nederland)	12
1.2.3 Hermitage - Amsterdam (Nederland)	12
1.2.4 Het Koninklijk Concertgebouw - Amsterdam (Nederland)	13
1.2.5 Natural History Museum - Londen (Verenigd Koninkrijk)	13
1.3 Duurzaamheid in de Belgische culturele sector	16
1.3.1 Red Star Line Museum - Antwerpen	16
1.3.2 Museum Plantin-Moretus - Antwerpen	16
1.3.3 Middelheimmuseum - Antwerpen	17
1.3.4 MAS - Antwerpen	17
1.3.5 Modemuseum - Antwerpen	17
1.3.6 12-Volt Sessies - Antwerpen	18
1.3.7 M - Leuven	18
1.3.8 BOZAR - Brussel	19
1.3.9 Handelsbeurs - Gent	20
1.3.10 Concertgebouw - Brugge	20
1.3.11 4AD - Diksmuide	22
1.3.12 Comp.Marius	23
2. Concept	24
2.1 Museum van de Toekomst	24
2.1.1 Mobiliteit	24
2.1.2 Catering	25
2.1.3 Energie	25
2.1.4 Water	26
2.1.5 Afvalbeperking	26
2.1.6 Beheer en communicatie	27
2.2 Concept testing	28

3. Communicatie	29
Conclusie	30
Bronnenlijst	31
Bronnenlijst infographics	34
Bijlagen	36

Inleiding

Aandacht voor duurzaamheid wordt alsmaar belangrijker. Denk maar aan de talloze klimaatmarsen die georganiseerd worden, het steeds groter wordende aantal vegetariërs en veganisten, het verminderen of vermijden van het gebruik van wegwerp plastic, de verplichting tot het sorteren van afval, het gebruik van het openbaar vervoer stimuleren... Dit zijn slechts enkele voorbeelden van initiatieven voor een duurzamer leven. Zowel individuele personen als organisaties leveren inspanningen.

Vandaag de dag stellen zelfs heel wat organisaties een duurzaamheidsbeleid op. Hierin wordt dan beschreven welke maatregelen er rond duurzaamheid genomen worden en de eventuele doelstellingen die hieraan gekoppeld worden.

Maar hoe gaat dit nu concreet in z'n werk? In dit pitchdossier ga ik op zoek naar duurzame aspecten in de culturele sector, met musea als main interest. De focus ligt op Europese en Belgische cultuurorganisaties en best practices. Welke innovaties zijn er op gebied van duurzaamheid en cultuur in Europa en België?

De opdrachtgever van dit pitchproject is Ecofest. Deze organisatie staat in voor milieubeheer op evenementen. Ze realiseren projecten van a tot z en hun acties zorgen voor winst op drie gebieden: people, profit en planet. Daarnaast wordt er ook nog aandacht geschonken aan twee andere P's: participation en pleasure.

Ecofest wil inzicht krijgen in de duurzame aspecten in de culturele sector omdat de organisatie de opgedane praktijkervaring van de laatste 15 jaar met een andere sector wil delen. Hopelijk kan Ecofest een duurzame impact op culturele organisaties helpen te vergroten.

De uiteindelijke vraag waar een antwoord op dient gevormd te worden is: Welke nationale en internationale voorbeelden, best practices en innovaties kunnen de gehele culturele sector van België leiden naar een duurzame, zelfstandige toekomst? De bedoeling is dan ook om op basis van de verzamelde research het Museum van de Toekomst voor te stellen. Het is een samenvatting van de meest interessante, duurzame inspanningen die de Europese en Belgische culturele sector momenteel leveren.

Het Museum van de Toekomst wordt aan de hand van infographics visueel voorgesteld. Culturele organisaties kunnen deze infographics gebruiken als leidraad naar een duurzamere toekomst.

1. Deskresearch

Aan de hand van verschillende online bronnen verzamelde ik informatie rond duurzaamheid in de culturele sector. Voor meer informatie of verduidelijking rond het duurzaamheidsbeleid van een bepaalde culturele organisatie, nam ik contact op via mail of telefoon.

1.1 Initiatieven en organisaties

Zoals eerder aangehaald, is aandacht voor duurzaamheid niet meer weg te denken uit ons dagelijkse leven. Zo legt de overheid bijvoorbeeld maatregelen op aan zijn burgers, maar er zijn ook heel wat organisaties die verder gaan dan wat de overheid hen voorschrijft.

Daarnaast zijn er ook organisaties waarvan hun hoofdtaak bestaat uit werken rond duurzaamheid of waarbij dit een belangrijke pijler vormt in hun beleid. Wat betreft de culturele sector, bestaan er verschillende ondersteunende initiatieven die vaak ook aandacht schenken aan duurzaamheid.

Hieronder worden enkele initiatieven en organisaties opgesomd die een (in)directe invloed hebben op de culturele sector en die zich inzetten voor duurzaamheid.

1.1.1 The Sustainable Development Goals

The Sustainable Development Goals werden ontwikkeld om voor iedereen ter wereld een betere en duurzamere toekomst te bereiken. In 2015 werden er in totaal 17 doelen opgesteld door alle lidstaten van de Verenigde Naties. De bedoeling is om al deze 17 doelen tegen 2030 bereikt te hebben (Sustainable Development Goals, 2020).

De doelen zijn een universele oproep om tot actie over te gaan wat betreft armoedebestrijding, bescherming van de planeet en de welvaart van iedereen ter wereld te verzekeren. Deze doelstellingen pakken de wereldwijde uitdagingen aan waarmee we worden geconfronteerd (SDG's, 2020).

Maar liefst 10 van de 17 doelstellingen hebben rechtstreeks betrekking op duurzaamheid. Ook in de culturele sector wordt er aandacht aan geschonken. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillende organisaties die hun duurzaamheidsbeleid baseren en/of ondersteunen aan de hand van The SDG's. Zie bijlage 1 voor een overzicht van The Sustainable Development Goals.

1.1.2 Network of European Museum Organisations

Network of European Museum Organisations (NEMO) is een onafhankelijk netwerk van nationale museum organisaties. NEMO vertegenwoordigt de museum gemeenschap van de lidstaten van de Raad van Europa. In totaal zijn meer dan 30.000 musea in 40 verschillende Europese landen lid van NEMO (Network of European Museum Organisations, 2020).

UNESCO, als agentschap van de Verenigde Naties, zorgt ervoor dat cultuur wordt erkend binnen een meerderheid van The SDG's. Deze erkenning is een goede zaak voor de Europese cultuursector. Met

een reeks acties en beleidsmaatregelen ondersteunt de Europese Unie The SDG's. Een duidelijke taak hierbij is om cultuur te integreren in de EU-strategie voor duurzame ontwikkeling (NEMO, 2020).

NEMO wil ervoor zorgen dat musea door EU-beleidsmakers worden erkend en ondersteund voor de bijdrage die ze leveren aan een duurzame toekomst. Dit doen ze door middel van verschillende initiatieven:

- Pleiten voor de instrumentele rol van musea bij het bieden van kansen voor waardig werk, armoedebestrijding, sociale veerkracht, gendergelijkheid en andere aspecten die relevant zijn voor The SDG's.
- Illustreren hoe musea en creatieve industrieën bijdragen aan de realisatie van ontwikkelingsdoelen door oplossingen te bieden in stedelijke en landelijke, Europese nationale en lokale contexten.
- Informatie verstrekken over de verschillende benaderingen die musea in Europa en over de hele wereld volgen om de wereld in de toekomst duurzamer te maken.
- Samenwerking tussen musea en andere spelers aanmoedigen om sterke allianties te vormen die op elk niveau de wereldburgers bereiken (NEMO, 2020).

NEMO maakt daarnaast ook deel uit van het wereldwijde #MuseumsforFuture-initiatief. Dit initiatief ondersteunt musea en museum professionals met laagdrempelige ideeën en biedt ondersteuning voor klimaatacties (NEMO, 2020).

1.1.3 Het Europees Museumforum

Het Europees Museumforum organiseert jaarlijks de "European Museum of the Year Award (EMYA)" voor net geopende of gerenoveerde musea. Daarnaast worden er door de jury ook nog andere prijzen uitgereikt. Sinds 2015 wordt "The Meyvaert Museum Prize for Sustainability" uitgereikt. Deze prijs gaat naar een museum dat een grote inzet heeft getoond bij het ontwikkelen van initiatieven met betrekking tot ecologische attitudes, het verminderen van de milieu-impact en het weerspiegelen van diversiteit in de samenleving. De prijs wordt gesponsord door Meyvaert (European Museum Forum, 2020). Dit bedrijf helpt musea bij het presenteren, conserveren en beschermen van hun collectie (Meyvaert Museum, 2020).

Het World Nature Forum uit Zwitserland ontving in 2019 speciale complimenten van het EMYA-jurypanel inzake duurzaamheid. Dit museum behandelt één van de belangrijkste problemen waarmee we momenteel worden geconfronteerd: de impact van de klimaatverandering. Door de uitstekende tentoonstellingen, wetenschappelijke projecten en onderwijsprogramma's laat het World Nature Forum zien hoe de klimaatverandering de Jungfrau-Aletsch gletsjer, een waterbron voor de landbouw, beïnvloedt. Niet alleen voor de Zwitserse Alpen, maar voor een groot deel van Europa (EMF, 2020).

Een ander museum dat speciale complimenten ontving was Haltia, The Finnish Nature Centre, Finland in 2018. De duurzame inspanningen van dit museum worden in 1.2.1 besproken.

1.1.4 Iberdrola

Iberdrola is een wereldwijde energieleider met meer dan 170 jaar geschiedenis. Het is de grootste producent van windenergie en wat marktkapitalisatie betreft, één van de grootste elektriciteitsbedrijven wereldwijd. Sinds het begin van dit millennium zet Iberdrola in op hernieuwbare

energie om klimaatverandering tegen te gaan en een proper, betrouwbaar en slim bedrijfsmodel te bieden (Iberdrola, 2020).

Volgens Iberdrola draait het niet alleen om het verbeteren van de energie-efficiëntie. Als een museum als duurzaam beschouwd wil worden, dan moet het ook verantwoord worden beheerd. De inzet van een museum voor het milieu moet op alle gebieden aanwezig zijn: de beslissingen van de bestuurders, de samenstelling van de collectie en de gedragsregels voor de medewerkers. Alle factoren en alle betrokkenen zullen dus een invloed uitoefenen op de duurzaamheid van een museum (Iberdrola, 2018).

Iberdrola geeft 6 tips voor een duurzaam beheer van een museum (zie bijlage 2):

- Het energieverbruik verminderen.
- Milieubeheersystemen implementeren.
- Een ruimte zijn voor duurzame culturele productie.
- Het publiek bewust maken van duurzaamheid.
- Fair trade/eerlijke handel promoten in commerciële ruimtes.
- Maatregelen voor recycling en hergebruik van materialen implementeren (Iberdrola, 2018).

Verder sponsort Iberdrola het Museo del Prado in Madrid met de installatie van een nieuw verlichtingssysteem met LED-technologie. Deze inspanning zorgt voor een jaarlijkse energiebesparing van 75% en vermijdt daarnaast de uitstoot van 320 ton CO₂ per jaar (Iberdrola, 2018).

Daarnaast schenkt Iberdrola ook aandacht aan duurzaam bouwen in musea. Het is namelijk zo dat duurzame architectuur een efficiënt energieverbruik in gebouwen bevordert. Op die manier worden onnodige energiekosten voorkomen, kan er geprofiteerd worden van lokale middelen voor systeem operaties en kan er voor gezorgd worden dat er geen negatieve milieueffecten zijn. Innovatieve constructiemethoden, nieuwe materialen en technologische vooruitgang verhogen de energie-efficiëntie van nieuwe gebouwen wereldwijd (Iberdrola, 2020).

Enkele voorbeelden van duurzame architectuur:

- Het ontwerp afstemmen op de natuur door de juiste locatie en oriëntatie van de structuur te kiezen. Op die manier kan er geprofiteerd worden van zonneschijn voor verlichting en van wind voor verkoeling.
- Bouwmaterialen worden steeds vaker gerecycleerd en worden gekocht bij lokale leveranciers.
- Goede isolatie wordt gebruikt om de behoefte aan verwarming en airconditioning zoveel mogelijk te verminderen.
- Nieuwe technologieën worden, indien mogelijk, toegepast zoals verdampingskoeltorens, waterrecyclingsystemen, zonnepanelen, slim temperatuur- en vochtigheidsbeheer...
- Duurzame gebouwen stimuleren een levensstijl die het milieu beschermt: fietsenstalling, verticale tuinen en opvang van regenwater en behandeling (Iberdrola, 2020).

Deze initiatieven tonen hoe architectuur kan helpen bij de bestrijding van de klimaatverandering. In bijlage 3 geeft Iberdrola met behulp van een overzichtelijke visual weer hoe duurzaam bouwen wordt gemeten.

1.1.5 BREEAM-NL

Duurzame architectuur zorgt mee voor het vertragen van de klimaatverandering. Eén van de instrumenten waarmee de duurzaamheidsprestaties van gebouwen bepaald kunnen worden is BREEAM-NL. BREEAM staat voor Building Research Establishment Environmental Assessment Method. Het werd oorspronkelijk ontwikkeld en geïntroduceerd door het Building Research Establishment (BRE), een Engelse onderzoeksinstantie. Naast Nederland hanteren ook Noorwegen, Spanje, Groot-Brittannië, Duitsland, Zweden en Oostenrijk het BREEAM-keurmerk (BREEAM-NL, s.a.).

BREEAM-NL omvat vier verschillende keurmerken:

- BREEAM-NL Nieuwbouw en Renovatie
 - Bepaling duurzaamheidsprestatie nieuwe gebouwen.
- BREEAM-NL In-Use
 - Beoordeling bestaande gebouwen op drie niveaus: gebouw, beheer en gebruik.
- BREEAM-NL Gebied
 - Beoordeling duurzaamheidsprestatie gebieden.
- BREEAM-NL Sloop en Demontage
 - Beoordeling duurzaamheid sloopprojecten (BREEAM-NL, s.a.).

De drie niveaus van BREEAM-NL In-Use, gebouw, beheer en gebruik, worden aan de hand van negen verschillende duurzaamheidscategorieën beoordeeld: management, gezondheid, energie, transport, water, materialen, afval, landgebruik en ecologie en vervuiling. Het doel van BREEAM-NL In-Use is om bestaande gebouwen continu te verbeteren (BREEAM-NL, s.a.).

De Gemeente Amsterdam is één van de koplopers wat betreft het verduurzamen van culturele instellingen. In april 2017 vond de lancering van het project Duurzame Cultuurpanden plaats. De gemeente ondersteunt hiermee de cultuursector in Amsterdam bij het verduurzamen en biedt cultuurorganisaties een traject op maat aan. Het BREEAM-keurmerk speelt hier een belangrijke rol. Het is een goede leidraad naar een duurzamere toekomst. In Amsterdam zijn er ondertussen 25 culturele organisaties gecertificeerd door BREEAM. Daarmee staat Amsterdam op de eerste plaats in Europa wat betreft aantal gecertificeerde cultuurorganisaties door BREEAM (M. Zuber, projectleider, persoonlijke communicatie, 3 juni 2020).

Ook bij de Amsterdamse musea, Van Gogh Museum en Hermitage, werd BREEAM-NL In-Use toegepast. Dit komt in 1.2.2 en 1.2.3 aan bod.

1.1.6 Stichting Verduurzaming Musea

Stichting Verduurzaming Musea (SVM) is een Nederlandse organisatie opgericht om de museale sector te ondersteunen in haar verduurzamingsopgave. In het eerste project van SVM werden een elftal musea verduurzaamd volgens de systematiek van de BREEAM-NL In-Use richtlijn. Het delen van kennis, aanpak, beleidsvorming en ervaringen zijn een belangrijke schakel in dit project. Op die manier kunnen musea elkaar verder helpen en verlichten ze de lasten voor elkaar. In totaal zijn er negen groepen (management, gezondheid, energie, transport, water, materialen, afval, landgebruik en ecologie en vervuiling) waarrond er gewerkt wordt (Stichting Verduurzaming Musea, 2018).

1.1.7 MVO Vlaanderen

MVO staat voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Er wordt gestreefd naar verbetering op vlak van drie pijlers: people, profit en planet (MVO Vlaanderen, 2019). MVO Vlaanderen heeft onderzoek gevoerd naar wat de cultuursector aan duurzaamheidsinspanningen doet en wat andere sectoren hiervan zouden kunnen leren. Op basis van het onderzoek konden er acht conclusies gevormd worden:

- Concert- en eventzalen hebben nog progressiemarge wat betreft isolatie en andere energiebesparende maatregelen.
- De intrede van herbruikbare bekertjes stijgt, wat de afvalberg doet verminderen.
- Het hergebruik van regenwater voor sanitair is een opportuniteit, voor factuur en milieu.
- Het vervoer van en naar concerten heeft een groot aandeel in de ecologische voetafdruk. Een betere bereikbaarheid met het openbaar vervoer is dus noodzakelijk.
- Eco-teams doen duurzaamheid leven in de organisatie.
- Ecologie staat los van marketing. Het is een kwestie van verantwoordelijkheid opnemen, maar de rol van 'bewustmaker' kan nog groeien.
- Geld mag geen thema zijn als er een terugverdieneffect aan de investering gekoppeld is.
- De culturele sector is vragende partij voor begeleiding en advies.

(MVO Vlaanderen, 2016).

De derde conclusie, het hergebruik van regenwater, wordt steeds belangrijker. In België heerst er momenteel een watertekort en is er nu al bezorgdheid voor de zomer van 2020.

Het probleem is dat er in België te weinig grondwater in de bodem zit. Elke keer wanneer het regent, wordt het grondwater aangevuld. In de zomer verdwijnt het grootste deel hiervan door verdamping of plantengroei. Als alles goed gaat, herstelt het waterpeil zich in de winter, maar dit gaat heel traag. Hoe dieper de waterlaag gelegen is, hoe trager de aanvulling gebeurt. Het risico bestaat dat op termijn het grondwater niet in één winter bijgevuld geraakt (*Het regent hier veel, en toch heeft België een watertekort. Hoe komt dat?*, 2020).

Het is dus enorm belangrijk om zuinig om te gaan met water en waar mogelijk te kiezen voor het alternatief regenwater.

1.1.8 Greentrack Gent

Greentrack Gent is een netwerk van 57 Gentse cultuurorganisaties die hun krachten bundelen om zo de Gentse cultuursector te verduurzamen en samen in te zetten op een langetermijnproject van sociaal-ecologische duurzaamheid. Het Gentse netwerk inspireerde de afgelopen jaren organisaties in andere steden om ook in die steden samen te werken binnen een lokaal Greentrack. Zo is Greentrack intussen ook in Kortrijk, Brussel en Brugge actief. Het doel van die netwerken is om de ecologische voetafdruk van de cultuursector te verkleinen en bij te dragen aan een sociaal-rechtvaardige samenleving (E. Peeters, coördinator, persoonlijke communicatie, 4 juni 2020).

Elk netwerk werkt op zijn eigen manier. Greentrack Gent is het meest performante netwerk. Er worden actieplannen opgesteld, ambities geformuleerd en gedeeld en gezamenlijke acties ondernomen op basis van milieu-indicatoren die de deelnemende cultuurorganisaties verzamelen (E. Peeters, coördinator, persoonlijke communicatie, 4 juni 2020).

Organisaties die lid willen worden van Greentrack Gent dienen het Greentrack-charter te ondertekenen. Hiermee engageert de organisatie zich te onderzoeken hoe de ecologische impact te verkleinen. Binnen elke organisatie wordt er een aanspreekpunt 'ecologie' aangesteld. Verder wordt van het aantal milieu-indicatoren een verzameling gemaakt om zo een CO2-berekening mogelijk te maken en wordt er een actieplan met jaarlijkse doelstellingen opgesteld. Tot slot betaalt de organisatie een financiële bijdrage zodat de goede werking van Greentrack Gent gegarandeerd kan worden. Samen met de cultuurorganisaties stippelt Greentrack Gent heel wat projecten uit. Enkele voorbeelden hiervan zijn de samenaankoop van duurzame energie en producten, de toegankelijkheid van cultuurhuizen met het openbaar vervoer en het debat over herbruikbare bekens (Greentrack, s.a.).

Verder formuleerde Greentrack Gent 10 aandachtspunten voor een duurzaam beleid:

1. Energieverbruik: zo laag mogelijk houden en jaarlijks verminderen door middel van hernieuwbare energie, energiezuinige apparatuur, apparatuur uitschakelen wanneer deze niet gebruikt worden, gebouwen zo goed mogelijk isoleren...
2. Duurzame mobiliteit: gebruik van openbaar vervoer stimuleren bij bezoekers en medewerkers. Indien het vliegtuig toch genomen moet worden, proberen ze om de CO2-uitstoot te compenseren.
3. Maaltijden en catering: zoveel mogelijk vegetarisch, biologisch en lokaal eten en zoveel mogelijk kraantjeswater drinken. Acties om voedselverspilling te vermijden en externe cateraars stimuleren om dezelfde principes te volgen.
4. Materialen: zoveel mogelijk hergebruiken. Bij de aankoop van nieuwe materialen rekening houden met duurzame productie en hernieuwbaarheid.
5. Water: zuinig mee omgaan en bezoekers aanmoedigen om dit ook te doen. Waar mogelijk gebruik van regenwater. Biologisch afbreekbare (poets)producten om vervuiling van water te vermijden.
6. Afvalbeperking: zoveel mogelijk gebruik maken van herbruikbare bekens of glas. Spaarzaam in het drukken van promotiemateriaal en het overige afval recycleren. Composteren van groenafval waar mogelijk.
7. Financieel systeem: keuze voor een duurzame bank en ethische bankproducten.
8. Toegankelijkheid: iedereen met de meest uiteenlopende achtergrond en beperkingen kunnen zoveel mogelijk terecht bij Greentrack Gent: medewerkers, bezoekers, vrijwilligers...
9. Sociaal-rechtvaardige volhoudbaarheid: loonbeleid en een eerlijke vergoeding voor artiesten en medewerkers. Aandacht voor een evenwichtige verhouding tussen werk en gezin en voor inspraak en betrokkenheid van medewerkers en stakeholders.
10. Voorbeeldrol: inspireren en engageren voor een sociaal-rechtvaardige en duurzame samenleving in zowel hun werking als in de artistieke praktijk (Greentrack, s.a.).

Via z'n leden wil Greentrack Gent het publiek sensibiliseren. Zij hebben immers een belangrijke rol bij het verlagen van de impact van een cultuurorganisatie. Daarnaast zetten de leden hun leveranciers (materiaal, techniek, catering...) aan om keuzes te maken die bijdragen aan het verlagen van hun ecologische voetafdruk. Het is dus belangrijk dat alle betrokken partijen meewerken aan de duurzaamheid van de culturele sector (Greentrack, s.a.).

1.2 Duurzaamheid in de Europese culturele sector

Verduurzaming is een begrip dat veel dimensies kan aannemen. In de culturele sector kan het hier zowel gaan over het gebouw zelf, het beheer van de collectie, het publieksbeleid, de bedrijfsvoering... Duurzame inspanningen die vandaag de dag in de culturele sector geleverd worden, reiken dus veel verder dan enkel energie- of waterbesparing. Het is hierbij heel belangrijk dat alle partijen hun steentje bijdragen (personeel, bezoekers, partners, leveranciers...).

In 1.1 werden verschillende initiatieven en organisaties besproken die een (in)directe invloed hebben op de culturele sector en die zich inzetten voor duurzaamheid. Daarnaast zijn er heel wat culturele organisaties die zelf duurzame inspanningen leveren.

Hieronder worden eerst enkele Europese culturele organisaties besproken en daarna komen verschillende organisaties uit de Belgische cultuursector aan bod. De concrete duurzame inspanningen zijn telkens in een groene kleur aangeduid.

1.2.1 Haltia - The Finnish Nature Centre (Finland)

Haltia, het Fins natuurcentrum, is een modern tentoonstellings- en evenementencentrum dat alle natuurjuwelen van Finland onder één dak brengt. Haltia werd gebouwd en ontworpen volgens de principes van duurzaam bouwen, met als doel de ecologische voetafdruk te minimaliseren. Het milieuvriendelijke functioneren van het natuurcentrum is gebaseerd op deskundig ontwerp en de nieuwste ecologische oplossingen. In elk aspect van Haltia is rekening gehouden met het milieu: aardwarmte, zonnecollectoren, een grasdak, zelfinstellende airconditioning en verlichting (Haltia, 2020).

De concrete duurzaamheidsinspanningen:

- Lokale en zoveel mogelijk biologische maaltijden in het Haltia restaurant.
- Het gebouw wordt verwarmd en gekoeld met energie dat afkomstig is van de zon en van de aarde.
- Wat betreft verwarming, het gebouw is 75% zelfvoorzienend en het koelsysteem is 100% zelfvoorzienend.
- Het gebouw wordt in de zomer met behulp van zonne-energie gekoeld door warmte in de rots over te brengen. Vandaar wordt het opnieuw geogost voor verwarming in de winter.
- Haltia maakt gebruik van hernieuwbare elektriciteit geproduceerd door windenergie.
- Het actieve airconditioningsysteem reageert op het aantal mensen in het gebouw.
- De verlichting in de kantoren en de toiletten wordt automatisch gedimd en verlicht indien nodig.
- De automatische kranen en droge urinoirs verminderen het waterverbruik.
- Het bedrijfswater wordt in de zomer verwarmd met energie die uit de zonnecollectoren wordt gehaald.
- Terugwinning van warmte die vrijkomt bij koelapparatuur, keukenapparatuur en airconditioning systemen.

- Het gebouw van Haltia heeft een ronde vorm waardoor het buitenoppervlak zeer klein is in verhouding tot het kubieke volume. Het laagste niveau is daarnaast volledig ondergronds gebouwd. Dit zorgt ervoor dat er een vrij laag warmteverlies is.
- Door het lage aantal ramen wordt de behoefte aan koeling en warmteverlies verminderd.
- Het groendak materiaal bindt kooldioxide uit de atmosfeer.
- Verschillende kamers van Haltia hebben een aparte ingang waardoor het gebruik van één kamer vergemakkelijkt wordt. Hierdoor hoeft bijvoorbeeld de airconditioning niet in het hele gebouw aangezet te worden.
- In de toekomst kan u bij Haltia elektrische voertuigen opladen (Haltia, 2020).

1.2.2 Van Gogh Museum - Amsterdam (Nederland)

Het Van Gogh Museum in Amsterdam kreeg in 2014 als eerste museum ter wereld het BREEAM-NL In-Use duurzaamheidscertificaat met een score 'very good' voor zowel gebouw, beheer als gebruik. Het was het eerste museum wereldwijd dat op alle drie de onderdelen drie sterren, de maximum score, behaalde (Van Gogh Museum, 2014).

De duurzaamheidsmaatregelen die het Van Gogh Museum heeft genomen:

- De koppeling van de warmte-koude-opslag aan de eigen installaties. De warmte/koude wordt via warmtewisselaars aan de luchtbehandelingssystemen overgedragen en verwarmt/koelt zo het gebouw. Op die manier krijgt het gebouw een schoner energielabel en gebruikt het duurzaam opgewekte energie.
- Een helder milieubeleid gericht op zo min mogelijk energieverbruik en verkleining van de ecologische voetafdruk.
- Duurzame inkoop en afval gescheiden ingezameld en afgevoerd.
- Medewerkers en bezoekers stimuleren om gebruik te maken van het openbaar vervoer. Aan medewerkers wordt een openbaar vervoerkaart aangeboden en bezoekers worden gestimuleerd door het geven van informatie over het openbaar vervoer via schermen.
- Duurzaamheidsrapportage waarin de maatregelen intern goed gecommuniceerd worden.
- Verbouwing nieuw hoofdkantoor volgens BREEAM Nieuwbouw eisen (Van Gogh Museum, s.a.).

In bijlage 4 worden de duurzaamheidsmaatregelen van het Van Gogh Museum samengevat.

1.2.3 Hermitage - Amsterdam (Nederland)

Hermitage Amsterdam zet zich in om zijn bedrijfsvoering en zijn gebouw te verduurzamen. Het energieverbruik werd de afgelopen jaren sterk gereduceerd, onder andere door slimme ingrepen op het vlak van isolatie en efficiëntere klimaatbeheersing (Hermitage, s.a.).

Verder wordt sinds 2016 overtollige warmte en koude gedeeld met de Hortus Botanicus. Hermitage Amsterdam en Hortus Botanicus zijn sinds 2016 duurzaam met elkaar verbonden door buizen van 425 meter lang. De Hermitage koelt de kunst, waardoor er een warmte-overschot ontstaat. Deze restwarmte wordt overgedragen naar de Hortus Botanicus voor de verwarming van de planten. De Hortus Botanicus levert dan gekoeld water terug aan de Hermitage voor de koeling van de kunst (zie bijlage 5). Dankzij deze inspanning wordt er jaarlijks 77.215 m³ gas, 200.00 kWh energie en 259.000 kilo CO₂ bespaard. Omgerekend worden er hierdoor 12.950 bomen bespaard (Hermitage, s.a.).

Hermitage Amsterdam neemt daarnaast ook deel aan BREEAM-NL In-Use. Er wordt concreet aan de slag gegaan met verduurzamen door de deelnemende musea (Hermitage, s.a.).

1.2.4 Het Koninklijk Concertgebouw - Amsterdam (Nederland)

Het Amsterdams Koninklijk Concertgebouw schenkt veel aandacht aan duurzaamheid. Het doel is om binnen een periode van vijf jaar zowel het energieverbruik als de CO₂-uitstoot met 40% te verminderen. Daarnaast zal de voedselverspilling gedurende deze periode minimum 20% moeten verminderen. Het Concertgebouw wordt hiervoor ondersteund door de BankGiro Loterij die gedurende vijf jaar jaarlijks €500.000 ter beschikking stelt om onder andere de duurzaamheidsdoelstellingen te realiseren (Het Concertgebouw, s.a.).

The Green Quest, een initiatief van het Financiële Dagblad en BNR Nieuwsradio, stelde een adviesrapport op om duurzamer te ondernemen. Enkele van de adviezen:

- Werken aan de bewustwording van de medewerkers.
- Verbeteren of zelfs vervangen van het klimaatsysteem.
- Mogelijk toepassen van ledverlichting in kroonluchters (MVO Vlaanderen, 2016).

Concrete duurzaamheidsinspanningen die reeds ondernomen werden:

- Aan alle medewerkers werd gevraagd om na te denken over duurzaamheid. Zaken zoals 'het licht uitdoen' of 'dubbelzijdig printen' worden tegenwoordig toegepast. Daarnaast heeft elke afdeling een ambassadeur die regelmatig samenkomt met de andere ambassadeurs om na te denken over duurzame oplossingen.
- Energiereductie dankzij ledverlichting in bepaalde kroonluchters.
- De zakelijk directeur van het Concertgebouw spoort de bezoekers aan om met het openbaar vervoer te komen (MVO Vlaanderen, 2016).
- Het Concertgebouw serveert uitsluitend groene duurzaam geproduceerde thee.
- De hapjes tijdens concerten zijn voor 90% biologisch.
- De schoonmaak- en afwasmiddelen zijn vervangen door 100% afbreekbare varianten.
- Pepers, bonen, courgettes en kruiden uit eigen moestuin.
- Watertapinstallaties bij alle bars. Hierdoor is er minder gebotteld water nodig. Dit zorgt voor een grote besparing op vervoer, opslag en reiniging van de flessen (Het Concertgebouw, s.a.).

De duurzaamheidsinspanningen van het Concertgebouw zorgden voor enthousiasme bij andere culturele organisaties. Sinds 2013 komen de verantwoordelijken van de technische dienst van Amsterdamse theaters samen om ideeën te delen (MVO Vlaanderen, 2016).

1.2.5 Natural History Museum - Londen (Verenigd Koninkrijk)

Het Natural History Museum in Londen noemt zichzelf "a sustainable museum". Ze integreren duurzaamheid bij het nemen van beslissingen en ze proberen milieuvriendelijk te handelen. Het Natural History Museum zoekt naar manieren waarop de CO₂-uitstoot en het energieverbruik van het museum verminderd kan worden, technologie hergebruikt kan worden en iedereen aangemoedigd wordt om bij te vullen en te recyclen. Daarnaast hebben ze ook beloofd om het eerste museum ter wereld te worden dat een wetenschappelijk onderbouwd streefcijfer voor CO₂-reductie vaststelt. Er worden heel wat inspanningen geleverd om het museum duurzamer te maken:

Koolstofuitstoot (boekjaar 2018-2019):

- De totale uitstoot van broeikasgassen daalde met 5%.
- Het gebruik van een energiecentrale die de meeste energie opwekt die het museum gebruikt. De centrale combineert koeling, warmte en stroom om zo afval te verminderen. Sinds de installatie is er al meer dan 15.000 ton CO2 bespaard.
- De installatie van zonnepanelen die voldoende energie leveren om het gebouw van stroom te voorzien.
- De elektriciteit die wordt aangekocht op het landelijk net komt van hernieuwbare bronnen.

Water:

- Het water wordt uit een boorgat in South Kensington gewonnen. Dit water wordt gebruikt om de toiletten door te spoelen waardoor het leidingwater wordt bespaard.
- Op de toiletten in het museum zijn dual-flush stortbakken gemonteerd waardoor het watervolume dat wordt gebruikt om door te spoelen wordt verminderd.
- De installatie van sensorgestuurde of drukknopkranen.

Verspilling:

- Zo weinig mogelijk afval bij alle activiteiten van het museum.
- Het bieden van faciliteiten voor het recyclen van karton, elektrische apparatuur, schroot en etensresten.
- Samenwerking met leveranciers aan terugname schema's voor apparatuur en verpakkingen.
- Objecten van tijdelijke tentoonstellingen worden gerecycleerd waar mogelijk.
- Ledverlichting wordt hergebruikt.
- Meer waterstations op de sites van het museum om de bezoekers aan te moedigen hun flessen bij te vullen.

Cafés:

- Geen gebruik van palmolie of producten die palmolie bevatten.
- Zoveel mogelijk seizoens- en streekproducten.
- Alleen Brits en Iers vlees.
- Scharreleieren, eiproducten en kip met RSPCA-garantie.
- Duurzaam geproduceerde vis.
- De koffie is van 100% door Rainforest Alliance gecertificeerde koffiebonen. De bonen worden in een klimaatneutrale fabriek geroosterd.
- Koffieresten worden naar een verwerkingsfabriek gebracht en worden daar verwerkt tot producten als bodenvloer, brandstofblokken of meubels.
- Er zijn vegetarische en veganistische opties.
- De voedselcontainers zijn gemaakt van 70% gerecycled plastic en 30% PET-plastic, dat 100% recycleerbaar is.
- De hoeveelheid plastic voor eenmalig gebruik werd verminderd. Er worden nu duurzamere alternatieven gebruikt zoals porseleinen kopjes en borden, metalen en houten bestek, papieren rietjes...
- Herbruikbare plastic kratten voor de levering van verse groenten en fruit.

Winkels:

De ambitie van het Natural History Museum is om marktleider te worden in duurzame retail. Zo wordt er samen met de leveranciers gekeken naar oplossingen voor overtollige verpakkingen, wegwerp plastic en ethische stoffen.

- Gerecycleerd papier in plaats van bubbelfolie.
- De tassen die gemaakt zijn voor eenmalig gebruikt bestaan uit 100% gerecycleerd papier (Natural History Museum, s.a.)

Ondanks deze lange lijst aan duurzame alternatieven, geeft het Natural History Museum toe dat ze nog een lange weg te gaan hebben. Ze werken hard aan het vinden van de beste duurzame oplossingen (Natural History Museum, s.a.).

1.3 Duurzaamheid in de Belgische culturele sector

Zoals we kunnen zien, levert de Europese culturele sector al heel wat inspanningen met betrekking tot duurzaamheid. Ook in België dragen culturele organisaties bij aan een duurzamere toekomst. Hieronder worden de duurzaamheidsinspanningen van verschillende Belgische musea en dergelijke besproken.

Drie Antwerpse musea, Red Star Line, Museum Plantin-Moretus en Middelheim, stapten samen in een traject dat begeleid werd door GoodPlanet rond duurzaamheid. GoodPlanet inspireert jong en oud om een duurzame samenleving te realiseren. Het was een overheidsopdracht waarop GoodPlanet intekende en vergoed werd vanuit de Stad Antwerpen. De looptijd van het traject was ongeveer 6 maanden (K. Moeskops, directeur, persoonlijke communicatie, 7 mei 2020).

1.3.1 Red Star Line Museum - Antwerpen

Tijdens bovenstaand traject van GoodPlanet werden The SDG's op maat naar de eigen werking vertaald door een team van het Red Star Line Museum. Daarnaast werden ook prioriteiten opgesteld. Zowel de gebouwbeheerder, de verantwoordelijke voor archief en depot, de verantwoordelijke voor tentoonstellingsproductie, een publiekswerker en de directeur namen deel (K. Moeskops, directeur, persoonlijke communicatie, 7 mei 2020).

Eén van de doelstellingen van het Red Star Line Museum is duurzame consumptie- en productiepatronen. In 2020 is de doelstelling om in de dagdagelijkse museumwerking concrete acties te ondernemen:

- Op sluitingsdag niet alle elektrische installaties/lichten aanzetten in het museum.
- Verkoop van duurzame producten in de shop (banners recycleren tot zakken, fietstassen of pennenzakken...).
- Communiceren over de duurzaamheid van het gebouw (groendak, toiletten worden doorgespoeld met regenwater...).
- Vegetarische maaltijden bij evenementen. Het voornemen is om in de toekomst uitsluitend vegetarische maaltijden te serveren.
- Samenwerken met organisaties voor mensen in armoede voor overschotten van catering na afloop van evenementen.
- Oplossingen zoeken voor recyclage van papier overschotten (K. Moeskops, directeur, persoonlijke communicatie, 7 mei 2020).

Verder is duurzaamheid een belangrijk aandachtspunt in aanbestedingen en tentoonstellingsbeleid. Zo werd bijvoorbeeld bij de afbraak van een expo 70% van het materiaal gerecycleerd (K. Moeskops, directeur, persoonlijke communicatie, 7 mei 2020).

1.3.2 Museum Plantin-Moretus - Antwerpen

In het beleidsplan 2019-2023 van Museum Plantin-Moretus is één van de vier horizontale doelen 'duurzaamheid'. Deze term wordt toegepast bij zorg om het milieu, de collectie, efficiënt beheer en maatschappelijke inbedding. Plantin-Moretus past in hun gehele museumwerking The SDG's van de Verenigde Naties toe. Daarnaast interpreteert het museum duurzaamheid ook ruimer dan het

ecologische aspect. Zo heeft het menselijke aspect ook een belangrijke rol. Enkele voorbeelden hiervan:

- Plantin-Moretus betreft de erfgoedgemeenschap bij de basiswerking van het museum. Opgedane kennis wordt met deze gemeenschap gedeeld.
- Er wordt ingezet op buurtprojecten om de sociale cohesie te versterken.
- Samenwerkingen met anderstaligen en laaggeletterden.
- Het efficiënt inzetten van mensen en middelen.
- Grotere slagkracht via samenwerking (W. Van Hoof, conservator Historisch huis, persoonlijke communicatie, 5 mei 2020).

1.3.3 Middelheimmuseum - Antwerpen

Het Middelheimmuseum in Antwerpen is letterlijk een groen museum aangezien het zich buiten, in het Middelheimpark, bevindt. De inspanningen rond duurzaamheid worden samengevat in een beleidsplan en actief gecommuniceerd naar partners en bezoekers:

- Nauwkeurig depotbeleid en collectieplan.
- Samenhang van tentoonstellingsbeleid met aankoopbeleid.
- Uitgesproken advisering van de cel behoud en beheer bij de materiaalkeuzes van nieuwe creaties.
- Cultivering van beschermde landschappen (formeel tuinen, bos en boomgaarden).
- Zoeken naar evenwicht tussen museale werking en respectvol omgaan met waardevol groen.
- Continue optimalisatiewerken.
- Digitaliseringstrajecten voor de collectieregistratie en –archivering.
- Digitalisatie van de communicatiemiddelen (Middelheimmuseum, 2016).

1.3.4 MAS - Antwerpen

Het MAS - Museum aan de Stroom - neemt in zijn beleidsplan enkele specifieke richtlijnen op wat betreft duurzaamheid:

- Het MAS hanteert de internationale standaarden registratie, behoud en beheer van de collectie.
- Het MAS ontwikkelt instrumenten voor collectiewaardering en rolt een herbestemmingsplanning uit.
- Het MAS zet bij de eigen werking in op duurzaam gebruik van middelen/materialen op vlak van gebouwbeheer, programma en productontwikkeling, promotie en communicatie.
- Het MAS werkt samen met het onderwijs om zo kinderen en jongeren uit alle lagen van de bevolking te stimuleren tot cultuurbeleving, reflectie en participatie.
- Het MAS levert extra inspanningen om het personeelsbestand duurzaam en waar mogelijk divers op te volgen (C. Van Osselaer, Evenementencoördinator, persoonlijke communicatie, 8 mei 2020).

1.3.5 Modemuseum - Antwerpen

In het beleidsplan 2019-2023 van MoMu worden zes strategische doelstellingen geformuleerd. Eén van deze doelstellingen is: *“MoMu is een duurzaam museum zonder drempels”*:

- Diversiteit maakt onderdeel uit van het DNA van MoMu.
- MoMu werkt aan integrale toegankelijkheid van haar aanbod.
- MoMu is een broedplaats voor jong talent.

- MoMu integreert duurzaamheid in haar werking (D. Suls, wetenschappelijk bibliothecaris, persoonlijke communicatie, 8 mei 2020).

Wat betreft duurzaamheid in de werking van MoMu, wordt het enerzijds benaderd als fundament waarbij lange termijn bewaring voorop staat en anderzijds wordt dit vanuit ecologisch standpunt bekeken. In de eerste plaats maakt MoMu gebruik van duurzame standaarden voor het kwaliteitsvol uitvoeren van werkprocessen en het beheer van hun collecties. Daarnaast is MoMu een ecologisch duurzaam museum. Er wordt werk gemaakt van ecologische duurzaamheid aan de hand van enkele initiatieven:

- MoMu is in het bezit van het ISO14001 certificaat wat een internationaal geaccepteerde norm is die aangeeft waaraan een goed milieumanagementsysteem moet voldoen.
- MoMu maakt sinds het ontstaan van Greentrack Antwerpen in 2014 deel uit van het netwerk van culturele organisaties die rond duurzaamheid aan de slag gaan.
- Om de verbouwing van MoMu zo duurzaam mogelijk te laten verlopen, werkt MoMu samen met de Nederlandse firma Physitec. Physitec wordt bij de verbouwing van MoMu betrokken om na te gaan in hoeverre ze voor depots en tentoonstellingszalen zo veel mogelijk passiefbouw kunnen integreren om zo de kosten voor energie aanzienlijk te verlagen.
- Merchandise die ontwikkeld wordt voor het modejaar zal zoveel mogelijk duurzaam zijn, bij voorkeur lokaal geproduceerd (D. Suls, wetenschappelijk bibliothecaris, persoonlijke communicatie, 8 mei 2020).

1.3.6 12-Volt Sessies - Antwerpen

In de zomer van 2015 organiseerde het Antwerpse pleinhuis Zermatt in samenwerking met kunstencentrum Rataplan de 12-Volt Sessies. Samen met verschillende partners werd er een concerttour in Borgerhout georganiseerd waarbij er uitsluitend gebruik werd gemaakt van groene stroom. Toeschouwers moesten het concert van elektriciteit voorzien door middel van het fietsen op een speciaal ontworpen fiets (MVO Vlaanderen, 2016).

Het doel van de concerttour was om jongeren bewust te maken van hun energiegebruik. Vandaag de dag is een concert zonder elektriciteit ondenkbaar. Denk maar aan stroom voor versterking, belichting en instrumenten. Voor die stroom moest er dus tijdens de concerten gezorgd worden. Er werd op elk concert ook een scherm voorzien, zodat het publiek mee kon volgen. Daarnaast werden de artiesten uitgedaagd om hun repertoire aan te passen om zo hun stroomgebruik te beperken. Rataplan kreeg eerder ook al een Greentrack certificaat, koopt aan bij wereldwinkels en verplaatst zich met Cambio (autodelen) of met de fiets (MVO Vlaanderen, 2016).

1.3.7 M - Leuven

In het strategisch actieplan 2019-2023 van M worden de belangrijkste strategische doelstellingen en de daaruit voortvloeiende operationele doelstellingen en acties besproken. Duurzaamheid heeft hier een belangrijke rol aangezien het de hele organisatie van M aangaat: publiekswerking (duurzame band met het publiek), de werking als kunstplatform (duurzame impact in loopbanen), collectiebeheer (duurzame bewaring kunstobjecten) en infrastructurele voorzieningen (energiegebruik, hergebruik materialen, op weg naar 'paperless museum', installatie warmte-krachtkoppeling...). In de werkingsprocessen van de volledige organisatie neemt M duurzaamheid op als vast criterium:

- M ondersteunt de werking van het interne eco-team voor de continue uitbouw van M als groen museum.
- M realiseert een actieplan met concrete doelstellingen rond hergebruik van materiaal, vermijden van afval...
- M zet in op energiebesparend werken door permanente monitoring, onderhoud en vorming rond de laatste technologische ontwikkelingen en dit met bijzondere aandacht voor HVAC (heating, ventilation en air conditioning).
- M blijft zich binnen vzw LKN2030 (vzw Leuven Klimaatneutraal 2030) engageren en meewerken aan het klimaatneutraal maken van de stad Leuven (M Leuven, s.a.).

Duurzaamheid krijgt bij M een ruimere invulling dan enkel maar streven naar een zo klein mogelijke ecologische voetafdruk. Zo wordt ook de **digitale werking** van M beschouwt als een investering in duurzaamheid. Er werd voor elke museale functie zowel een analoge als een digitale werking gecreëerd omdat online verbinden tegenwoordig minstens even belangrijk is als offline verbinden. Door het digitaal presenteren van de collecties wordt het bereik van M prominent vergroot. Daarnaast kunnen er ervaringen op maat gemaakt worden door het verstandig gebruik van persoonlijke data van de bezoekers (M Leuven, s.a.).

1.3.8 BOZAR - Brussel

BOZAR - Paleis voor Schone Kunsten - is een groot kunstenhuis dat 7/7 dagen open is en ruim 1.200.000 bezoekers per jaar telt. Het stelde een eco-team samen dat bestaat uit een medewerker van elk departement. BOZAR werkt rond vier grote pijlers op vlak van ecologie:

1. Kantoren

- Gebruik van recycleerbare bekertjes en glazen en tassen.
- Personeelsdienst kocht voor elke medewerker een herbruikbare drinkfles.
- Papierverbruik verminderen door dubbelzijdig te printen, digitale promotie en minder afdrukken.
- Sorteerstations enkel op de gang van de kantoren, geen individuele papiermanden en vuilbakken meer. Bewustmaking van medewerkers rond hun afvalverbruik.
- Aankoop van duurzaam kantoormateriaal.
- Contract aangegaan met Net Brussel voor vuilbakken voor organisch afval in de kantoren.

2. Bezoekers en artiesten

- Sorteerstations voor bezoekers en artiesten.

3. Magazijn en afvalbeheer

- In het magazijn staan er veel gebruikte materialen van voorstellingen. Hiervan worden foto's gemaakt en doorgestuurd naar het personeel zodat zij dit kunnen afhalen of het wordt doorgestuurd naar theatergezelschappen. Op die manier worden de materialen hergebruikt.
- Een contract afgesloten voor het recyclen van sigarettenpeuken en speciale asbakken aangekocht voor kantoren en publiek.

4. Catering

- Een duurzame catering met duurzame bakjes en bekertjes.
- Fairtrade suiker en chocolademelk en bio melkcups.
- De kantine werd ingericht met gekregen of hergebruikte materialen.
- Bij het nieuw raamcontract van warme drankautomaten ingezet op duurzaamheid: koffie via Fairtrade; recycleerbare bekertjes; energieverbruik...

- Afspraken gemaakt met de interne cateraar om tijdens massa evenementen herbruikbare glazen te gebruiken in plaats van wegwerpbekers (R. Anneessens, Manager Cleaning & Stock, persoonlijke communicatie, 29 mei 2020).

1.3.9 Handelsbeurs - Gent

De Handelsbeurs in Gent is een creatief muziekhuis waar verschillende genres zij aan zij staan. Diversiteit binnen de samenleving, ecologie en sociale duurzaamheid staan hoog op de agenda. De Handelsbeurs is lid van Greentrack Gent en onderneemt verschillende duurzame inspanningen:

Mobiliteit:

- Tijdens een concert kan u uw fiets laten herstellen.
- Een veilige vouwfietsenparking beschikbaar aan het onthaal.

Ecologie in huis:

- Standaard een vegetarische maaltijd voor de artiesten.
- Registratie van water- en energieverbruik om zo infrastructuur en beleid continu te verbeteren en zuiniger te maken.
- Gezuiverd kraantjeswater op bureau waar alle medewerkers van drinken.
- Relighting van meer dan 75% van de verlichting om zo 5x zuiniger te zijn.
- Het gebruik van bewegingsmelders om zo het energieverbruik te beperken.
- Afval beperken en waar er toch afval ontstaat, sorteren.
- Elke medewerker ondersteunt zijn/haar groen engagement door een persoonlijk eco-charter te ondertekenen.
- De Handelsbeurs is Belgisch ambassadeur van EE Music. Dit is een Europees platform voor een duurzame muzieksector.

Recyclage:

- Een geschenkbond wordt in een gerecycleerde envelop van oude affiches gestoken.
- Drank wordt aangeboden in een glas in plaats van in een plastic flesje.
- De aankoop van een handelsbeurstas: gerecycleerde shoppers, handtassen en fietstassen van oude banners.

Duurzaamheid op het werk:

- Aandacht voor de balans tussen leven en werk.
- De medewerkers mogen wekelijks één uur van de werkuren aan yoga spenderen.
- De Handelsbeurs streeft naar een diverse medewerkersploeg (ongeacht afkomst of beperking).
- Iedereen is welkom. Er wordt gestreefd naar een inclusieve wereld waar iedereen bij hoort (Handelsbeurs, 2020).

1.3.10 Concertgebouw - Brugge

Concertgebouw Brugge wil op vlak van maatschappelijk verantwoord ondernemen een voortrekker zijn. Ze engageren zich voor een ecologisch beleid waarin ze met volle overtuiging hun medewerkers, publiek, klanten en partners willen meenemen. In het seizoen 2020-2021 wil het Concertgebouw nog

meer aandacht besteden aan ecologie. Dit doen ze door heel wat initiatieven op verschillende gebieden:

Gebouw:

- Het Concertgebouw is een recent gebouw en scoort daarom relatief goed op vlak van isolatie, verwarming en elektriciteit.
- Er wordt resoluut gekozen voor duurzame, zuinige LED-verlichting en geautomatiseerde lichten in bergingen en toiletten.
- De monumentale buitenverlichting beschikt over een uit-knop.
- Er wordt enkel gebruik gemaakt van 100% groene energie.
- De nieuwe scènevloer bestaat uit planken uit verantwoord bosbeheer.
- Op het dak van het concertgebouw staan een aantal nestkasten voor gierzwaluwen.

Werking:

Het ecoteam lanceert regelmatig nieuwe ideeën rond duurzaamheid.

- Reductie en sortering van afval: sinds 2014 wordt er backstage kraantjeswater gedronken in plaats van flessenwater.
- Reductie (toilet)papierverbruik: streven naar een paperless office. Als er iets geprint wordt, is dit op recyclagepapier. In de toiletten zorgen papierdispensers voor de vermindering van het gebruik van toilet papier.
- Drukwerk: de seizoensbrochure van het Concertgebouw draagt sinds 2014 het FSC label, voor gebruik van papier uit verantwoord bosbeheer. De oplage werd enkele seizoenen geleden drastisch naar beneden gehaald en het publiek wordt gestimuleerd om een digitale versie te verkiezen. De brochures worden sinds 2019 in biologisch afbreekbare folie verzonden. De oplages bij ander drukwerk worden beperkt en er wordt op zoek gegaan naar milieuvriendelijke papieren.
- Groene onderhoudsproducten: onderhoud van het hele gebouw met de meest groene producten op de markt.
- Hergebruik water: overstap van flessenwater naar gefilterd kraantjeswater. Het waterbuffet dat overblijft na vergaderingen, hergebruikt de schoonmaakploeg om schoon te maken en de planten water te geven.
- Geen wegwerkbekers meer: gebruik van porseleinen (herbruikbare) tassen.
- Onnodig papier en nodeloze verpakking vermijden: er wordt geen gebruik meer gemaakt van bestekhoesjes, voorverpakte theezakjes worden vervangen door losse thee en er wordt een grote glazen fles melk en suikerpot gebruikt in plaats van voorverpakte suikertjes en melkjes.

Personeel:

- Het personeel en artiesten stimuleren om de trap te nemen in plaats van de lift.
- Stimuleren van carpoolen, gebruik van openbaar vervoer, fiets of Blue Bikes (ontlenen van fietsen) indien mogelijk. Medewerkers die met de fiets komen, krijgen een fietsvergoeding. Af en toe is er een fietsnazicht voor wie er met de fiets naar het werk komt.
- Een herbruikbaar Concertgebouw-drinkflesje voor elke medewerker.
- Cargofietsen ter beschikking van vrijwilligers en personeelsleden voor boodschappen gerelateerd aan het Concertgebouw.
- De medewerkers aansporen om regelmatig de benen te strekken.

- Deelname aan de jaarlijkse opruimactie op het strand van Zeebrugge.
- Enkele personeelsleden zorgen voor groene werkplekken met gezonde en luchtzuiverende planten.

Publiek:

- De aanwezigheid van de artiesten in Brugge zo goed mogelijk inplannen in het kader van grotere tournees in meerdere Europese steden.
- Seizoensgebonden, lokaal geteelde en ecologisch verantwoorde ingrediënten in het café.
- Het publiek stimuleren om te carpoolen, met het openbaar vervoer, te voet of met de fiets naar het Concertgebouw te komen. Er is ook een grote fietsenparking onder het gebouw beschikbaar.
- Gebruik van regenwater in de toiletten (Concertgebouw, s.a.)

Al deze duurzaamheidsinspanningen worden beloofd: de stad Brugge bekroonde Concertgebouw Brugge in september 2019 tot duurzame held in het kader van de Week van de Duurzame Gemeente (18 tot 25 september 2019). Het Concertgebouw blijft ambitieus en zoekt steeds naar nieuwe initiatieven (Concertgebouw, s.a.).

1.3.11 4AD - Diksmuide

4AD is een muziekclub in Diksmuide waar concerten, films, tentoonstellingen, theater, literatuur en (muziek)workshops plaatsvinden. De muziekclub bouwt aan een geëngageerd en ecologisch muziekhuis en gaat op zoek naar manieren op de werking budget- en mensvriendelijker te maken.

4AD levert verschillende inspanningen op vlak van duurzaamheid:

- Artiesten slapen in het 4AD-hotel op bedden die gemaakt zijn uit recuperatiemateriaal.
- Het gebruik van tweedehandse tafels en stoelen in het café, oorspronkelijk komen deze uit een voetbalkantine.
- Bewust vegetarische maaltijden voorschotelen aan artiesten.
- Het aanbieden van 4AD fairtradeproducten sinds midden jaren '90.
- Als allereerste club bande 4AD al in 1999 plastic wegwerpbekers (4AD, s.a.).

De organisatie schakelde in 2004-2005 een versnelling hoger op ecologisch vlak met de bouw van hun huidig pand. Enkele van de maatregelen die toen genomen werden:

- 4AD is eigenlijk een gebouw in een gebouw. De originele loods werd voor 100% gerecupereerd en dankzij de betonnen stulp aan de buitenkant is de (akoestische) isolatie optimaal.
- Hergebruik van regenwater door twee regenciternes van 20.000 liter.
- 34 zonnepanelen op het dak.
- 4AD opteerde in oktober 2010 als eerste muziekclub voor LED-podiumlichten.
- Een ecocoach en ecoteam sinds 2013.
- Een eigen kruidentuin met insectenhotel.
- Isolatie van de buitenmuren van het café met recuperatiemateriaal.
- 4AD is sinds 2011 lid van het Charter Duurzaam Ondernemen. Dit is een controleorgaan en impuls voor een duurzaam organisatiebeleid (4AD, s.a.).

4AD lanceerde in 2014 een droom: het wil het eerste CO2-neutrale kunstenhuis van Vlaanderen worden. De compensatie van CO2 is een logische stap om zo het resterende stuk uitstoot te

neutraliseren. 4AD neemt die laatste stap in het ecologisch traject door de aanleg van een 4AD-bos. 4AD levert inspanningen om te blijven onderzoeken hoe onze uitstoot verder beperkt kan worden. Volgens 4AD spelen wij allemaal, individu, organisatie of bedrijf, een rol in de toekomst van onze planeet (4AD, s.a.).

1.3.12 Comp.Marius

Comp.Marius is een uniek theatergezelschap. Wat hen typeert is dat ze zowel in binnen- als buitenland openluchtvoorstellingen geven. De duurzaamheidsinspanningen die geleverd worden:

- Hun kantoor is gevestigd in modulaire containers. Voor de aankleding werd er gebruik gemaakt van inlandse berk en eik uit duurzaam bosbeheer die behandeld worden met natuurlijke oliën.
- Voor de verlichting werd er gekozen voor de nieuwe generatie TL-lampen die slechts 1% warmte verliezen.
- Voor de isolatie wordt er gebruik gemaakt van vlaswol en de ruimte wordt verwarmd met drie kleine verwarmingselementen.
- Hun tribune is gebouwd uit inlands en onbehandeld hout. De bruikbare restanten van de oude tribune werden gerecupereerd voor een openluchtbibliotheek en als wisselstukken.
- Er worden lokale producten aan het publiek voorgeschoteld.
- De kostuums worden gemaakt van bestaande materialen.
- Bij de planning van de theatertour wordt er gezocht naar plaatsen waar er meerdere keren gespeeld kan worden. Daarnaast worden de routes naadloos op elkaar aangesloten.
- De stukken blijven jarenlang onderdeel van het repertoire van Comp.Marius (MVO Vlaanderen, 2016).

Comp.Marius is er van overtuigd dat spreken over duurzaamheid niet altijd helpt. Volgens hen willen bezoekers praktijkvoorbeelden zien. Dit zou drempelverlagend en inspirerend werken. Het theatergezelschap past dit alvast goed toe (MVO Vlaanderen, 2016).

2. Concept

De vraag vanuit Ecofest is: “Welke nationale en internationale voorbeelden, best practices en innovaties kunnen de gehele culturele sector van België leiden naar een duurzame, zelfstandige toekomst?”.

Op basis van de verzamelde informatie, zal het Museum van de Toekomst voorgesteld worden. Het is een samenvatting van de meest interessante, duurzame inspanningen die de Europese en Belgische culturele sector momenteel leveren.

Belangrijk om te weten is dat duurzaamheid in de culturele sector een inspanning vergt van iedereen. Alle factoren en alle betrokkenen zullen immers een invloed uitoefenen op de duurzaamheid van een museum of andere culturele organisatie. Daarom is het belangrijk om bij iedereen bewustwording te gaan creëren door middel van praktijkvoorbeelden.

2.1 Museum van de Toekomst

In het Museum van de Toekomst wordt voor (bijna) alles een duurzame, circulaire oplossing voorzien. Aan de hand van de verschillende onderdelen wordt u meegenomen op denkbeeldige tocht door het museum.

2.1.1 Mobiliteit

Nog voor u als bezoeker het museum binnenkomt, kan u al duurzame keuzes maken. Wat betreft mobiliteit, **stimuleert** het museum het **gebruik** van **openbaar vervoer** en de **fiets** bij zowel eigen medewerkers als bezoekers.

Daarnaast is het ook mogelijk om als bezoeker een **voordelig combiticket** aan te kopen. Hierin zitten de **toegang** tot het **museum** en een **ticket** voor het **openbaar vervoer** inbegrepen. Dit ticket is voordeliger dan wanneer u beide tickets apart zou aankopen. Verder kan u op een **mededelingenbord/scherm** in het museum de **uren** van het **openbaar vervoer raadplegen**.

Het Museum van de Toekomst stelt **gratis fietsen ter beschikking voor medewerkers** en hanteert een **fietsvergoeding**. De **vergoeding** van de medewerkers voor het **gebruik** van het **openbaar vervoer** of de **fiets** ligt **hoger** dan dat van een **wagen**. Indien er toch een wagen nodig is, **stimuleert** het museum het **gebruik** van **(elektrische) deelwagens**.

Wanneer u met de fiets naar het werk komt, **vergoedt** het museum **reparaties aan uw fiets**. Er is een **bewaakte fietsenstalling** voorzien waar medewerkers en bezoekers hun fiets en dergelijke veilig kunnen parkeren. Hier kan u ook gratis een **fietspomp** gebruiken.

Het Museum van de Toekomst zoekt **lokale en duurzame partners**. Verder probeert het zijn leveranciers en partners te stimuleren om via **slimme routes** het transport te voorzien en wordt er met hen gepraat en nagedacht over **transportoptimalisatie**. Dit wil zeggen dat zij geen onnodige verplaatsingen maken en hun route zo slim mogelijk maken door bijvoorbeeld meerdere stops in één keer te doen en niet naar de andere kant van het land rijden voor één levering.

2.1.2 Catering

Catering is een aspect dat in vele gevallen niet zo duurzaam is. Denk maar aan de kilo's eten die na afloop van evenementen in de vuilbak terecht komen en de talloze verpakkingen waarin het eten verpakt zit. Toch zijn er heel wat inspanningen die geleverd kunnen worden om ook catering duurzamer te maken.

Het Museum van de Toekomst biedt **lokale producten** aan en streeft naar een **zo kort mogelijke voedselketen**. Daarnaast biedt het museum zoveel mogelijk **seizoensgebonden, biologische en fairtrade producten** aan.

Het museum **teelt zelf groenten en fruit** in de tuin. Indien een museum niet zelf beschikt over een tuin, kan er ook een **samenwerking met een lokale stadslandbouwpartner** aangegaan worden.

Verder kan u in het museum alleen maar **vegetarische en veganistische maaltijden** aankopen. Ook tijdens evenementen worden er alleen maar vegetarische en veganistische hapjes geserveerd. Even lekker, maar wel veel duurzamer.

Verspreid in het museum staan er enkele **waterkraantjes**. Aan de ingang van het museum staat er een waterkraantje waar u gratis uw drinkbus kunt aanvullen. Binnen in de cafetaria wordt er gekoeld water door middel van watertaps verkocht aan een democratische prijs. In het hele museum zijn er geen plastic flesjes water te bespeuren.

Er wordt **in gesprek** gegaan met **huidige leveranciers** of voor **andere leveranciers** gekozen die een **biologisch en duurzaam aanbod** kunnen leveren. Zo kiest het museum voor **leveranciers die in bulk leveren** en gebruik maken van **herbruikbare of afbreekbare verpakkingsmaterialen**.

Indien **bereide maaltijden** niet verkocht zijn geraakt, worden deze **verkocht via Too Good To Go** of **geschonken aan de plaatselijke voedselbank**. Er wordt ook **bijgehouden hoeveel voedsel er verkocht wordt en hoeveel voedsel er weggegeven wordt**. Op die manier krijgt het museum inzicht in hoeveel het moet aankopen en bereiden: een **slimme keuken**.

In het Museum van de Toekomst is het vanzelfsprekend dat er met **herbruikbare materialen** gewerkt wordt (drank in glazen flessen, gerechten serveren op keramieken borden...). Het gebruik van wegwerpmaterialen is al lang uit den boze.

2.1.3 Energie

Wat betreft energie, levert het Museum van de Toekomst verschillende inspanningen:

- Het museum **genereert zelf groene energie** door middel van een systeem dat het best bij de locatie en het gebouw past (**hernieuwbare elektriciteit** door middel van **windenergie** of het **gebruik van zonnepanelen** die energie opwekken om het museum van elektriciteit te voorzien). Geen mogelijkheid voor eigen opwekking? Koop **groene stroom** van het net bij een **lokale stroomleverancier**.
- Waar mogelijk, alle **apparaten, elektriciteit en licht uitschakelen** na sluiting. De **aankoop van aan/uit stekkerdozen** waardoor er geen sluipverbruik (vb: bij computers) meer is.
- Medewerkers en bezoekers **stimuleren** om de **trap te nemen** in plaats van de lift.

- Het gebruik van **ledverlichting**, de meest duurzame vorm van verlichting. Zo verbruiken de meest zuinige LED lampen tot wel 90% minder energie dan een gloeilamp met dezelfde lichtopbrengst. Ze hebben daarnaast ook een langere levensduur (Procility, 2018).
- De **lichten** in het museum gaan aan en uit door middel van **sensoren**.
- Het **energieverbruik** op zeer regelmatige basis **monitoren**. Op basis van deze inzichten het energieverbruik continu verbeteren en zuiniger maken.
- Het **volgen** van een **uitgebreide energiecoaching** waarbij de technische installaties geoptimaliseerd worden of vervangen worden door energiezuinigere installaties of correct gedimensioneerde installaties.
- **Goede isolatie** om de behoefte aan verwarming en airconditioning zoveel mogelijk te verminderen. De **ruimtes** zijn **apart af te sluiten** waardoor er geen onnodige warmte of koude verdwijnt.
- Het gebruik van een **warmte-koude systeem** waardoor overtollige warmte en koude met elkaar gedeeld wordt.

In de eerste plaats zorgt het Museum van de Toekomst ervoor dat het energieverbruik zal dalen door optimalisatie en bewustzijn. Pas daarna kunnen de juist gedimensioneerde toestellen geïnstalleerd worden.

2.1.4 Water

Ook het verbruik van water wordt in het museum sterk teruggedrongen door enkele effectieve inspanningen. Zelfs een bezoekje aan het toilet kan duurzaam zijn. Er wordt gebruik gemaakt van **dual flush stortbakken** waardoor er minder water nodig is om de toiletten door te spoelen. In de mannentoiletten zijn er **droge urinoirs zonder waterspoeling**. De **(mist-)kranen** in de **toiletten** werken door middel van een **sensor** (wat ook hygiënischer is).

In de tuin van het museum staat een **regenton** voor **waterrecuperatie**. Naast de regenton, is er ook een **grijs water systeem** geïnstalleerd. Grijs water is licht verontreinigd afvalwater afkomstig van huishoudelijke handelingen. Na behandeling gebruikt het museum dit water voor toiletspoeling, wasmachine en tuinbesproeiing (Grijs water, 2018).

Verder gebruikt het poetspersoneel een **wateroplosbaar poetsproduct** voor kleine poetsbeurten om zo vervuiling van het water te vermijden. Voor grote poetsbeurten wordt er gebruik gemaakt van een **innovatief poetsproduct zonder water**. Door middel van verneveling wordt de lucht schoon gemaakt (BioOrg, 2019).

Voor drank wordt er gewerkt met **leidingwater** en **leidingwatertaps** die de drank koelen. Er kan ook **koolzuurgas** worden toegevoegd zodat u spuitdranken krijgt of er kunnen **siropen** toegevoegd worden waarmee u limonades kunt maken. Dit zorgt voor een aanzienlijke vermindering van transport.

2.1.5 Afvalbeperking

Afvalbeperking is een belangrijk element om in het Museum van de Toekomst rekening mee te houden. De belangrijkste inspanningen die het museum levert:

- **Zo weinig mogelijk printen** (vb: alle facturen per mail, documenten online lezen...). Indien er toch geprint moet worden: **dubbelzijdig printen**, **gerecycleerd papier** en **sorteren**.

- Digitale tickets in plaats van geprinte tickets.
- Digitalisatie van de communicatiemiddelen.
- Papierdispensers in de toiletten die zorgen voor vermindering van het gebruik van toiletpapier.
- Geen wegwerp(bekers) in de cafetaria, medewerkers gebruiken hun eigen koffietas en tijdens evenementen wordt drank in glazen geschonken.
- Geen plastic zakjes in de shop, wel herbruikbare draagzakken.
- Herbruikbare drinkbus voor elke medewerker.
- Materialen van tentoonstellingen hergebruiken of recycleren (vb: decors, kledij...) en in de eerste plaats kiezen voor milieuvriendelijke materialen.
- Indien mogelijk groenafval composteren en een compostbak voorzien in de tuin van het museum.

Op sommige gebieden is afval onvermijdelijk en daarom hanteert het museum een goed sorteer- en afvalbeleid. Er wordt zowel van de medewerkers als van de bezoekers verwacht dat zij hieraan meewerken. Zo zorgt het museum voor voldoende afvalstations waardoor sorteren super makkelijk wordt en ook mogelijk is.

Het museum gaat samenwerkingen aan met partners die zoveel mogelijk afval vermijden en wanneer er toch afval ontstaat dit als grondstof wordt behandeld (circulair/recycleren). Daarnaast gaat het museum met hun bestaande partners in gesprek waardoor die voor het museum een verpakkingsvrij aanbod hebben gegenereerd.

2.1.6 Beheer en communicatie

Tot slot zijn er nog enkele duurzaamheidsinspanningen die het Museum van de Toekomst levert op vlak van beheer en communicatie.

Het museum heeft een ecoverantwoordelijke in dienst die instaat voor het duurzaam beheer. Deze medewerker moet alles op vlak van duurzaamheid in goede banen leiden.

Op de website van het museum is er een pagina 'duurzaamheid' waar alle duurzaamheidsinspanningen per categorie vermeld worden. Daarnaast kunt u op die pagina ook de toekomstplannen en verbeterpunten raadplegen.

Verder wil het museum bezoekers bewust maken en sensibiliseren rond duurzaamheid. Dit doen ze door erover te communiceren en praktijkvoorbeelden te laten zien. Een voorbeeld hiervan is dat bezoekers zelf energie kunnen opwekken door middel van verschillende fysieke opdrachten waaronder fietsen. Hierbij ziet de bezoeker hoe lang er getrapt moet worden om hun smartphone (een beetje) op te laden. Op die manier beseffen ze hoeveel energie er nodig is om elektriciteit op te wekken. Zo wordt er op een speelse manier bewustwording gecreëerd.

Belangrijk om te weten is dat duurzaamheid niet alleen een ecologisch aspect heeft, maar ook een menselijk aspect. Zo is het museum zeer toegankelijk en is iedereen welkom. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen afkomst, religie of geaardheid van de medewerkers en bezoekers.

Ook intern wordt er veel aandacht besteed aan de balans tussen werk en gezin, aan welbevinden en aan diversiteit. Het museum streeft naar een duurzame samenwerking tussen alle partijen voor een grotere slagkracht.

2.2 Concept testing

Het concept 'Museum van de Toekomst' werd voorgelegd aan Eva Peeters, coördinator bij Greentrack Gent. Eva en haar collega Nathalie Decoene werken elk 1,5 dag per week als zelfstandigen voor Greentrack Gent. Zij bezoeken leden, coachen hen en gaan in op hun vragen. Eva werkt al meer dan 10 jaar rond kunst, cultuur en duurzaamheid (E. Peeters, coördinator, persoonlijke communicatie, 25 mei 2020).

Eva was dus zeker en vast een geschikt persoon om een concept testing bij uit te voeren en het concept 'Museum van de Toekomst' te beoordelen. Het concept werd op die manier door het kritisch oog van een expert bekeken. Eva gaf feedback en enkele aanbevelingen en adviezen. Op basis daarvan werd het concept 'Museum van de Toekomst' verder geoptimaliseerd.

3. Communicatie

De duurzame inspanningen van het Museum van de Toekomst beperken zich niet enkel tot het oplijsten ervan. Ze worden samengevat in enkele visueel overzichtelijke infographics. Culturele organisaties kunnen deze infographics gebruiken als leidraad naar een duurzamere toekomst. Alle types van culturele organisaties kunnen baat hebben bij het gebruiken van de infographics. Het kan hen helpen bij het voeren van een duurzamer beleid.

De infographics zullen in de eerste plaats gedeeld worden met opdrachtgever Ecofest en met Greentrack Gent. Greentrack Gent kan de infographics delen met zijn partners. De organisatie heeft namelijk een groot bereik binnen de (Gentse) cultuursector. Verder kan ook Ecofest deze infographics verspreiden via de gewenste kanalen.

De duurzaamheidsinspanningen op de infographics zijn onderverdeeld in drie verschillende kleuren: geel (makkelijk) oranje (gemiddeld), blauw (moeilijk).

- Geel: de gele duurzaamheidsinspanningen zijn makkelijk en kunnen in principe van vandaag op morgen gerealiseerd worden. Er is geen of slechts een kleine investering nodig.
 - Voorbeeld: digitale toegangstickets gebruiken in plaats van geprinte toegangstickets.
- Oranje: de oranje duurzaamheidsinspanningen zijn al wat moeilijker en vragen een gemiddelde investering. Ze kunnen wel op korte termijn gerealiseerd worden.
 - Voorbeeld: dual flush stortbakken in de toiletten installeren waardoor er minder water nodig is om door te spoelen.
- Blauw: de blauwe duurzaamheidsinspanningen zijn moeilijk en vragen een grote investering. Er gaat een langere periode overheen alvorens ze gerealiseerd worden.
 - Voorbeeld: zonnepanelen installeren om energie op te wekken.

Als culturele organisatie die wil verduurzamen is het aangeraden om eerst de gele, daarna de oranje en tot slot de blauwe duurzaamheidsinspanningen te realiseren. Enkele inspanningen worden toegelicht aan de hand van een praktijkvoorbeeld door middel van koppelingen op de infographics.

In bijlage 6 zijn de verschillende infographics terug te vinden.

Conclusie

De afgelopen weken heb ik mij verdiept in de duurzame aspecten in de culturele sector. Hieruit kan ik concluderen dat aandacht voor duurzaamheid in de culturele sector steeds belangrijker wordt. Verschillende Europese en Belgische cultuurorganisaties hebben de afgelopen jaren een uitgebreid duurzaamheidsbeleid opgesteld. Dit beleid omvat verschillende inspanningen op vlak van duurzaamheid en gaat vaak veel verder dan enkel energie- of waterbesparing.

Verduurzaming is een begrip dat veel dimensies kan aannemen (het gebouw zelf, het beheer van de collectie, het publieksbeleid, de bedrijfsvoering, het menselijk aspect...) en vergt inspanningen van alle betrokken partijen (personeel, bezoekers, partners, leveranciers...). Individu of organisatie, we spelen allemaal een rol in de toekomst van onze planeet.

Met de informatie in dit pitchdossier hoop ik mijn opdrachtgever Ecofest meer inzicht te hebben gegeven in de duurzame aspecten in de culturele sector. Hopelijk kan Ecofest op basis van het deskresearch, het concept en de infographics culturele organisaties helpen verduurzamen.

het uiteindelijke doel is de Belgische culturele sector op weg helpen naar een duurzamere toekomst.

Bronnenlijst

4AD. (s.a.). Duurzaamheid. Op *4ad.be* [Website]. Geraadpleegd op 5 juni 2020 via <https://www.4ad.be/nl/duurzaamheid/>

4AD. (s.a.). Over ons. Op *4ad.be* [Website]. Geraadpleegd op 5 juni 2020 via <https://www.4ad.be/nl/info-2/>

BioOrg. (2019). Schoonmaakproces. Op *Bioorg.eu* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://bioorg.eu/werking/schoonmaakproces/>

BREEAM-NL. (s.a.). In-Use. Op *Breeam.nl* [Website]. Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.breeam.nl/keurmerken/in-use>

BREEAM-NL. (s.a.). Over BREEAM. Op *Breeam.nl* [Website]. Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.breeam.nl/over-breeam>

Concertgebouw. (s.a.). Ecologisch ondernemen. Op *Concertgebouw.be* [Website]. Geraadpleegd op 5 juni 2020 via <https://www.concertgebouw.be/nl/ecologisch-ondernemen>

European Museum Forum. (2020). Activities. Op *Europeanforum.museum* [Website]. Geraadpleegd op 1 mei 2020 via <https://europeanforum.museum/emf/activities/>

European Museum Forum. (2020). EMYA2019: The Winners. Op *Europeanforum.museum* [Website]. Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://europeanforum.museum/winners/emya2019-winners/>

European Museum Forum. (2020). The Awards. Op *Europeanforum.museum* [Website]. Geraadpleegd op 1 mei 2020 via <https://europeanforum.museum/emya-scheme/awards/>

Greentrack. (s.a.). Greentrack 10 punten. Op *Greentrack.be* [Website]. Geraadpleegd op 25 mei 2020 via <https://greentrack.be/uploads/photos/Greentrack10punten-def.pdf>

Greentrack. (s.a.). Lid worden. Op *Greentrack.be* [Website]. Geraadpleegd op 5 juni 2020 via <https://greentrack.be/gent/pages/over-ons/lid-worden-2>

Greentrack. (s.a.). Onze missie. Op *Greentrack.be* [Website]. Geraadpleegd op 25 mei 2020 via <https://greentrack.be/gent/pages/over-ons/onze-missie>

Grijs water. (2018, 4 juni). *Wikipedia*. Geraadpleegd op 25 mei 2020 via https://nl.wikipedia.org/wiki/Grijs_water

Haltia. (2020). Ecotechnology. Op *Haltia.com* [Website]. Geraadpleegd op 18 mei 2020 via <https://www.haltia.com/en/visit-haltia/haltia-the-finnish-nature-centre/ecotechnology/>

Haltia. (2020). Haltia - The Finnish Nature Centre. Op *Haltia.com* [Website]. Geraadpleegd op 18 mei 2020 via <https://www.haltia.com/en/visit-haltia/haltia-the-finnish-nature-centre/>

Handelsbeurs. (2020). Duurzaamheid. Op *Handelsbeurs.be* [Website]. Geraadpleegd op 5 juni 2020 via <https://www.handelsbeurs.be/duurzaamheid>

Handelsbeurs. (2020). Missie en visie. Op *Handelsbeurs.be* [Website]. Geraadpleegd op 5 juni 2020 via <https://www.handelsbeurs.be/nl/missie-visie>

Hermitage. (s.a.). Duurzaam museum. Op *Hermitage.nl* [Website]. Geraadpleegd op 5 mei 2020 via <https://hermitage.nl/nl/over-het-museum/duurzaam-museum/>

Het Concertgebouw. (s.a.). Het Concertgebouw wordt steeds groener. Op *Concertgebouw.nl* [Website]. Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.concertgebouw.nl/het-concertgebouw-wordt-steeds-groener>

Het regent hier veel, en toch heeft België een watertekort. Hoe komt dat?. (2020, 17 april). *Radio 1*. Geraadpleegd op 26 mei 2020 via <https://radio1.be/het-regent-hier-veel-en-toch-heeft-belgie-een-watertekort-hoe-komt-dat>

Iberdrola. (2018). Museums, art and sustainability. Op *Iberdrola.com* [Website]. Geraadpleegd op 5 mei 2020 via <https://www.iberdrola.com/culture/sustainable-museum>

Iberdrola. (2020). About us. Op *Iberdrola.com* [Website]. Geraadpleegd op 5 mei 2020 via <https://www.iberdrola.com/about-us>

Iberdrola. (2020). Energy efficiency in buildings. Op *Iberdrola.com* [Website]. Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://www.iberdrola.com/environment/energy-efficiency-buildings>

M Leuven. (s.a.). Strategisch actieplan 2019-2023. Op *Mleuven.be* [Website]. Geraadpleegd op 6 mei 2020 via https://www.mleuven.be/sites/default/files/Documents/strategisch_actieplan_2019-2023.pdf

Meyvaert Museum (2020). Expertise en Vakmanschap. Op *Meyvaertmuseum.com* [Website]. Geraadpleegd op 11 mei 2020 via <https://www.meyvaertmuseum.com/nl/organisatie>

Middelheimmuseum. (2016). Duurzaamheid. Op *Middelheimmuseum.be* [Website]. Geraadpleegd op 6 mei 2020 via <https://www.middelheimmuseum.be/nl/pagina/duurzaamheid>

MVO Vlaanderen (2016). Dossier duurzaamheid in de culturele sector. Op *Mvovlaanderen.be* [Website]. Geraadpleegd op 13 mei 2020 via <https://www.mvovlaanderen.be/sites/default/files/media/Dossier%20duurzaamheid%20in%20de%20culturele%20sector.pdf>

MVO Vlaanderen (2019). Wat is MVO. Op *Mvovlaanderen.be* [Website]. Geraadpleegd op 22 mei 2020 via <https://www.mvovlaanderen.be/wat-mvo>

Natural History Museum. (s.a.). A sustainable Museum. Op *Nhm.ac.uk* [Website]. Geraadpleegd op 5 mei 2020 via <https://www.nhm.ac.uk/about-us/a-sustainable-museum.html>

Network of European Museum Organisations. (2020). About us. Op *Ne-mo.org* [Website]. Geraadpleegd op 2 mei 2020 via <https://www.ne-mo.org/about-us.html>

Network of European Museum Organisations. (2020). Museum and Sustainability. Op *Ne-mo.org* [Website]. Geraadpleegd op 2 mei 2020 via <https://www.ne-mo.org/advocacy/our-advocacy-work/museums-and-sustainability.html>

Procility. (2018). Waarom LED verlichting zo duurzaam is. Op *Procility.nl* [Website]. Geraadpleegd op 25 mei 2020 via <https://www.procility.nl/led-verlichting-duurzaam/>

Stichting Verduurzaming Musea (2018). Over ons. Op *Museumenduurzaamheid.nl* [Website]. Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.museumenduurzaamheid.nl/over-ons>

Sustainable Development Goals. (2015). Why should you care about the sustainable development goals? Op *Un.org/sustainabledevelopment* [Website]. Geraadpleegd op 4 mei 2020 via <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2015/09/why-should-you-care-about-the-sustainable-development-goals/>

Sustainable Development Goals. (2020). About the Sustainable Development Goals. Op *Un.org/sustainabledevelopment* [Website]. Geraadpleegd op 4 mei 2020 via <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

Van Gogh Museum. (2014). Duurzaamheidscertificaat voor Van Gogh Museum. Op *Vangoghmuseum.nl* [Website]. Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.vangoghmuseum.nl/nl/nieuws-en-pers/nieuws/duurzaamheidscertificaat-voor-van-gogh-museum>

Van Gogh Museum. (s.a.). Duurzaamheid. Op *Vangoghmuseum.nl* [Website]. Geraadpleegd op 12 mei 2020 via <https://www.vangoghmuseum.nl/nl/organisatie/duurzaamheid?v=1>

Bronnenlijst infographics

24Bottles. (2020). *24bottles.com* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://www.24bottles.com/>

Altered. (s.a.). Nozzle Dome. Op *Alteredcompany.com* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://www.alteredcompany.com/dome>

BioOrg. (2019). Schoonmaakproces. Op *Bioorg.eu* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://bioorg.eu/werking/schoonmaakproces/>

Boeren & Buren. (s.a.). *Boerenenburen.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://boerenenburen.be/nl-BE>

Brussels Airport. (2012). Droge urinoirs op Brussels Airport. Op *Brusselsairport.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://www.brusselsairport.be/pressroom/droge-urinoirs-op-brussels-airport/>

Cambio. (s.a.). *Cambio.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://www.cambio.be/nl-vla>

Dropon. (2019). *Dropon.io* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://dropon.io/nl/>

Ecopods. (2020). *Ecopods.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://ecopods.be/>

Fost Plus. (2020). *Fostplus.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://www.fostplus.be/>

Juunoo. (s.a.). *Juunoo.com* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://juunoo.com/>

Mijn Groene Stroom. (2020). *Mijngroenestroom.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://mijngroenestroom.be/>

Mijn Waterfabriek. (2019). Hoe kan ik grijs water gebruiken. Op *Mijnwaterfabriek.nl* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://www.mijnwaterfabriek.nl/nieuws/hoe-kan-ik-grijs-water-gebruiken>

Product for Product. (2019). Paper for Paper. Op *Productforproduct.com* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://productforproduct.com/paperforpaper/>

Product for Product. (2019). Voor elk kantoor een passend afvalscheidingsstelsel. Op *Productforproduct.com* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://productforproduct.com/voor-elk-kantoor-een-passend-afvalscheidingsstelsel/>

Ray & Jules. (s.a.). *Ray-jules.com* [Website]. Geraadpleegd op 10 juni 2020 via <https://www.ray-jules.com/nl/home/>

Robinetto. (s.a.). Watertap voor horeca. Op *Robinetto.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://www.robinetto.be/nl/oplossingen/horeca/watertap-voor-horeca>

Too Good To Go. (s.a.). *Toogoodtogo.be* [Website]. Geraadpleegd op 9 juni 2020 via <https://toogoodtogo.be/nl-be>

Bijlagen

Bijlage 1: The Sustainable Development Goals	37
Bijlage 2: 6 tips to a sustainable management of a museum	37
Bijlage 3 : How is building sustainability measured?	38
Bijlage 4: Duurzaamheidsmaatregelen Van Gogh Museum	39
Bijlage 5: Hermitage Amsterdam en Hortus Botanicus delen energie	40
Bijlage 6: Infographics Museum van de Toekomst	41

Bijlage 1: The Sustainable Development Goals

Bron: (Sustainable Development Goals, 2015).

Bijlage 2: 6 tips to a sustainable management of a museum

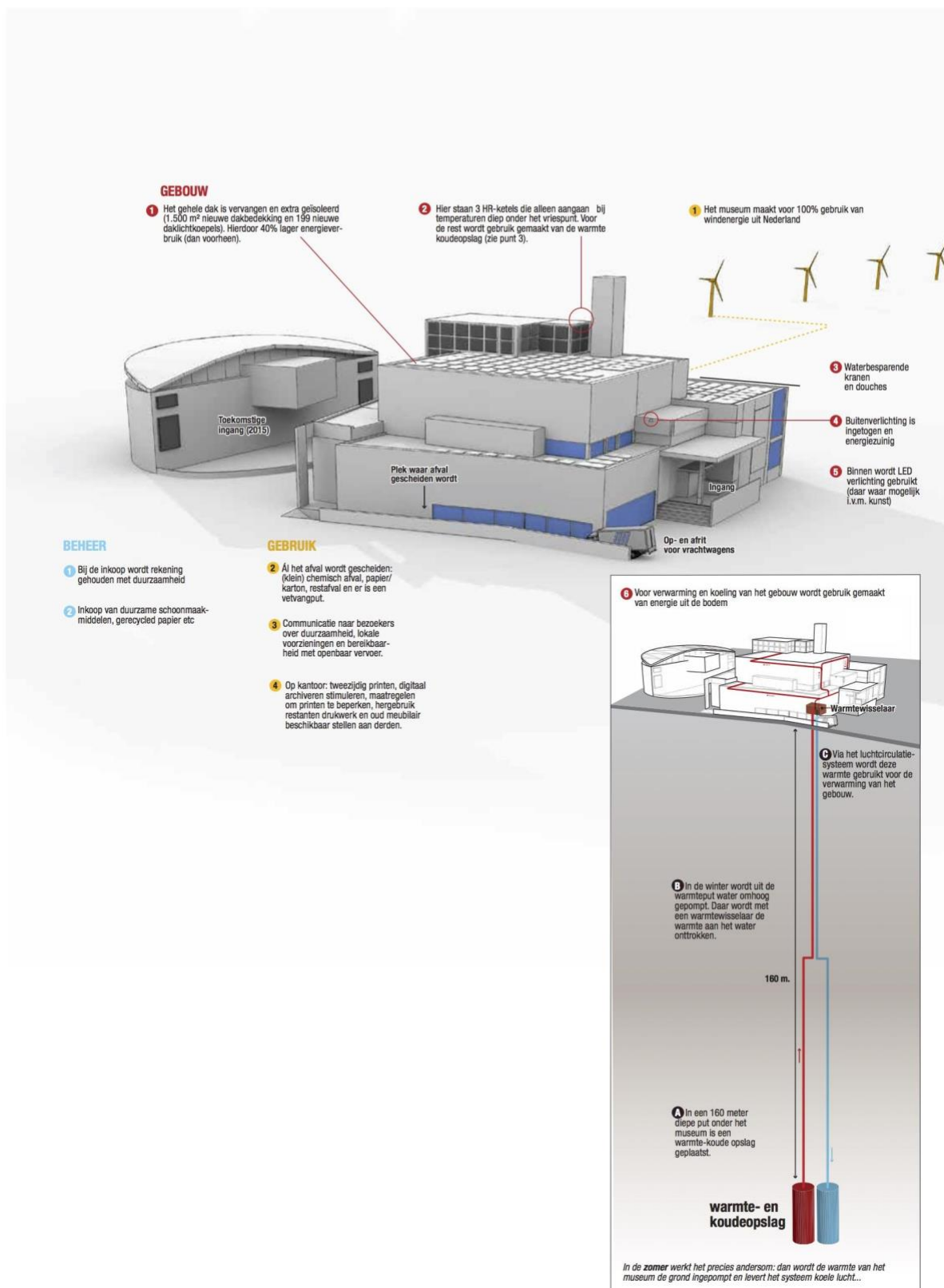
Bron: (Iberdrola, 2018).

Bijlage 3 : How is building sustainability measured?

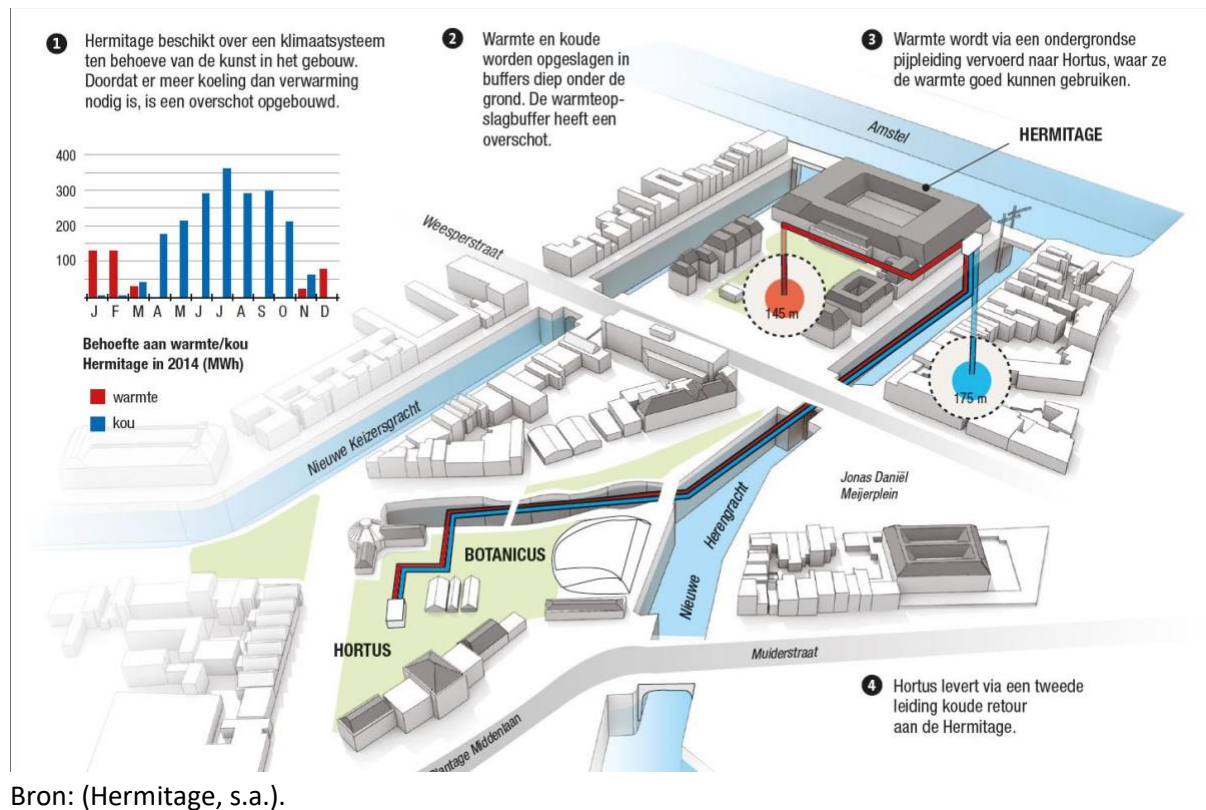
Bron: (Iberdrola, 2020).

Bijlage 4: Duurzaamheidsmaatregelen Van Gogh Museum

Bron: (Van Gogh Museum, s.a.).

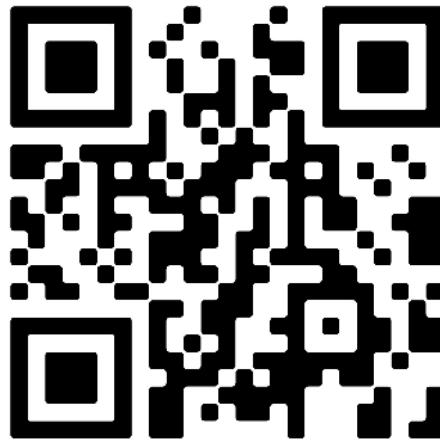
Bijlage 5: Hermitage Amsterdam en Hortus Botanicus delen energie

Bron: (Hermitage, s.a.).

Bijlage 6: Infographics Museum van de Toekomst

Enkele duurzaamheidsinspanningen van het Museum van de Toekomst worden toegelicht aan de hand van een praktijkvoorbeeld door middel van koppelingen op de infographics. Via onderstaande QR-code kan u de interactieve pdf bekijken.

DUURZAAMHEID IN DE CULTURELE SECTOR

Gemakkelijke inspanningen

Gemiddelde inspanningen

Moeilijke inspanningen

Onderstaande infographics bieden een leidraad naar een duurzamere toekomst van culturele organisaties.

Het 'Museum van de Toekomst' levert inspanningen op vlak van mobiliteit, catering, energie, water, afvalbeperking en beheer en communicatie.

De duurzaamheidsinspanningen zijn onderverdeeld in gemakkelijke, gemiddelde en moeilijke inspanningen, elk in een eigen kleur. Enkele inspanningen worden toegelicht aan de hand van een praktijkvoorbeeld.

Veel succes met het verduurzamen van uw culturele organisatie!

DUURZAAMHEID IN DE CULTURELE SECTOR

MOBILITEIT

Openbaar vervoer

Gebruik openbaar vervoer en fiets stimuleren bij medewerkers en bezoekers.

Voordelig combiticket aanbieden (toegang museum + ticket openbaar vervoer).

Via mededelingenbord/scherm uren openbaar vervoer tonen.

Fiets

Gratis fietsen ter beschikking voor medewerkers.

Fietsvergoeding voor medewerkers.

Vergoeding medewerkers gebruik openbaar vervoer of fiets ligt hoger dan vergoeding wagen.

Reparaties aan fietsen van medewerkers vergoeden.

Bewaakte fietsenstalling en gratis gebruik van fietspomp.

Samenwerkingen

Lokale en duurzame partners uitkiezen.

Transport leveranciers en partners via slimme routes en nadenken over transportoptimalisatie.

(Elektrische) deelwagens

Gebruik (elektrische) deelwagens stimuleren.

Legenda

Gemakkelijke inspanningen

Gemiddelde inspanningen

Moeilijke inspanningen

DUURZAAMHEID IN DE CULTURELE SECTOR

CATERING

Drank en eten

Lokale producten aanbieden.

Seizoensgebonden, biologische en fairtrade producten aanbieden.

Zelf groenten en fruit telen in de tuin. Indien dit niet mogelijk is, samenwerking met lokale stadslandbouwpartner aangaan.

In de cafetaria en tijdens evenementen uitsluitend vegetarische en veganistische maaltijden aanbieden.

Waterkraantjes bij de ingang. Binnen in de cafetaria gekoeld water door middel van watertaps aan democratische prijzen.

Samenwerkingen

Zo kort mogelijke voedselketen.

In gesprek gaan met leveranciers of kiezen voor andere leveranciers die een biologisch en duurzaam aanbod leveren.

Kiezen voor leveranciers die in bulk leveren en gebruik maken van herbruikbare of afbreekbare verpakkingsmaterialen.

Slimme keuken

Bereide gerechten die niet verkocht zijn, verkopen via Too Good To Go of schenken aan de plaatselijke voedselbank.

Bijhouden hoeveel voedsel er verkocht wordt en hoeveel er weggegeven wordt.

Slimme keuken: inzicht krijgen in hoeveel er aangekocht en bereid moet worden.

Hergebruik

Herbruikbare materialen (drank in glazen flessen, gerechten serveren op keramieken borden...).

Legenda

Gemakkelijke inspanningen

Gemiddelde inspanningen

Moeilijke inspanningen

DUURZAAMHEID IN DE CULTURELE SECTOR

ENERGIE

Groene energie

Zelf groene energie genereren via systeem dat het best bij locatie en gebouw past (windenergie of zonnepanelen).

Geen mogelijkheid voor eigen energieopwekking? Groene stroom van het net bij lokale stroomleverancier aankopen.

Besparing

Alle apparaten, elektriciteit en licht uitschakelen na sluiting.

Aan/uit stekkerdozen aankopen.

Medewerkers en bezoekers stimuleren om de trap te nemen in plaats van de lift.

Verlichting

Gebruik van ledverlichting, meest duurzame vorm van verlichting.

Lichten gaan aan en uit door middel van sensoren.

Beheer

Energieverbruik regelmatig monitoren.

Uitgebreide energietoetsing volgen.

Gebouw

Goede isolatie. Verschillende ruimtes apart afsluiten waardoor er geen onnodige warmte of koude verdwijnt.

Gebruik van warmte-koude systeem waardoor overtollige warmte en koude met elkaar gedeeld wordt.

Legenda

Gemakkelijke inspanningen

Gemiddelde inspanningen

Moeilijke inspanningen

DUURZAAMHEID IN DE CULTURELE SECTOR

WATER

Toiletten

Dual flush stortbakken in de toiletten waardoor er minder water nodig is om door te spoelen.

Droge urinoirs zonder waterspoeling in de mannentoiletten.

(Mist-)kranen in de toiletten werken door middel van een sensor (ook hygiënischer).

Varianten

Installatie regenton voor waterrecuperatie.

Installatie grijs water systeem.

Poetsen

Wateroplosbaar poetsproduct.

Innovatief poetsproduct.

Drank

Gebruik van leidingwatertaps om drank te koelen. Nadien mogelijkheid tot toevoegen van koolzuurgas en siroep.

Legenda

Gemakkelijke inspanningen

Gemiddelde inspanningen

Moeilijke inspanningen

DUURZAAMHEID IN DE CULTURELE SECTOR

AFVALBEPERKING

Papier

Zo weinig mogelijk printen (vb: alle facturen per mail, documenten online lezen...). Indien er toch geprint moet worden: dubbelzijdig en gerecycleerd papier en sorteren.

Digitale tickets in plaats van geprinte tickets.

Digitalisatie van communicatiemiddelen.

Papierdispensers in de toiletten die zorgen voor vermindering van het gebruik van toiletpapier.

Hergebruik

Herbruikbare bekers, medewerkers gebruiken eigen koffietas en op evenementen gebruik van glas.

Herbruikbare drinkbus voor elke medewerker.

Gebruik van herbruikbare draagzakken.

Materialen van tentoonstellingen hergebruiken of recycleren (vb: decors, kledij...) en in de eerste plaats kiezen voor milieuvriendelijke materialen.

Afvalverwerking

Goed sorteer- en afvalbeleid.

Voldoende afvalstations voor medewerkers en bezoekers.

Indien mogelijk groenafval composteren.

Samenwerkingen

Samenwerken met partners die zoveel mogelijk afval vermijden. Indien er toch afval ontstaat, dit als grondstof behandelen.

In gesprek gaan met bestaande partners om verpakkingsvrij aanbod te genereren.

Legenda

Gemakkelijke inspanningen

Gemiddelde inspanningen

Moeilijke inspanningen

DUURZAAMHEID IN DE CULTURELE SECTOR

BEHEER EN COMMUNICATIE

Beheer

Een ecoverantwoordelijke aanstellen die instaat voor het duurzaam beheer. Deze medewerker moet alles op vlak van duurzaamheid in goede banen leiden.

Communicatie

Een pagina 'duurzaamheid' op de website waar alle duurzaamheidsinspanningen per categorie vermeld worden. Ook de toekomstplannen en verbeterpunten zijn daar terug te vinden.

Bezoekers bewust maken en sensibiliseren rond duurzaamheid door communicatie en praktijkvoorbeelden (vb: de bezoekers zelf energie laten opwekken door te fietsen).

Menselijk aspect

Een zeer toegankelijke culturele organisatie zijn waar iedereen welkom is. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen afkomst, religie of geaardheid van de medewerkers en bezoekers. Streven naar een duurzame samenwerking tussen alle partijen voor een grotere slagkracht.

Intern aandacht besteden aan de balans tussen werk en gezin, aan welbevinden en aan diversiteit.

Legenda

Gemakkelijke inspanningen

Gemiddelde inspanningen

Moeilijke inspanningen